

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju

Studij etnologije i kulturne antropologije
Studij antropologije

DIPLOMSKI RAD

Češka dopunska škola u Zagrebu od 1922. do 1940. godine

Studentica: Sabina Špalková

Mentorica: dr. sc. Marijeta Rajković Iveta, doc.

Komentor: dr. sc. Emil Heršak, doc.

Zagreb, rujan 2016.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad *Češka dopunska škola u Zagrebu od 1922. do 1940. godine* izradila potpuno samostalno uz stručno vodstvo mentorice dr. sc. Marijete Rajković Ivete, doc. i komentora dr. sc. Emil Heršak, doc.

Svi podaci navedeni u radu su istiniti i prikupljeni u skladu s etičkim standardom struke. Rad je pisan u duhu dobre akademske prakse koja izričito podržava nepovredivost autorskog prava te ispravno citiranje i referenciranje radova drugih autora.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	3
1. UVOD	4
2. VAŽNOST METERINJEG JEZIKA I DOPUNSKJE ŠKOLE U OČUVANJU IDENTITETA	6
3. POLITIKA ČEHA I SLOVAKA	11
4. JOSEF VÁCLAV FRIČ	13
5. ČESI U HRVATSKOJ, POČETAK ČEŠKE BESEDE	15
6. ČEŠKA BESEDA I ČEHOSLOVAČKA OBEC	19
8. ČEŠKA DOPUNSKA ŠKOLA U ZAGREBU	25
8.1. DOGAĐANJA ZA DJECU.....	45
8.2. SJEĆANJA NA DOPUNSKU ŠKOLU	47
9. STRUKTURA ČLANAKA U ČASOPISIMA	48
10. ČEŠKA DOPUNSKA ŠKOLA U ZAGREBU U DANAŠNJE VRIJEME.....	52
11. ZAKLJUČAK	54
11. PRILOZI.....	57
12. LITERATURA.....	63

1. UVOD

Svoj diplomski rad sam se odlučila pisati na temu *Češka dopunska škola u Zagrebu od 1922. do 1940. godine*. Htjela sam napraviti nešto što bi bilo moguće iskoristiti i na neki drugi način, ne samo kao završni rad i ispunjenje fakultetskih obaveza. S obzirom na moje češko porijeklo i državljanstvo, privuklo me pisati o češkoj manjini u Zagrebu. Tražila sam temu koja još nije bila dobro istražena te sam kontaktirala *Češku besedu*, odnosno predsjednicu Alenu Štokić i zamolila ju za prijedlog nečega što bi htjeli bolje istražiti i što bi bilo korisno za Besedu.

Beseda je vrlo rado prihvatila moju ponudu, te smo se odlučili da ću pisati o *Češkoj dopunskoj školi u Zagrebu* koja će uskoro slaviti stogodišnjicu osnutka. Kako ne bih uzela preveliko razdoblje dogovorili smo se da ću istražiti školu između dva svjetska rata u razdoblju od 1922. godine do 1940. Tijekom arhivskog istraživanja ne očekivano sam uspjela pronaći i starije arhivsko gradivo, koje se odnosi na pokušaje i kontekst koji su prethodili pokretanju škole.

Tijekom arhivskog istraživanja surađivala sam uglavnom s gospodinom Viktorom Husákom, koji je preuzeo brigu o arhivu *Češke besede*. Gospodina Husáka sam uvijek kontaktirala preko predsjednice, koja nam je bila posrednica.¹ Ukupno smo imali četiri sastanka. Na prvom sastanku smo razgovarali o počecima *Češke besede* i *Čehoslovačke obce*. Na sljedećim sastancima smo razgovarali o raznim temama koje su se vezale za konkretno arhivsko gradivo. Moram priznati da mi je bilo drago što je gospodin Husák imao takvo povjerenje u mene jer mi je većinu knjiga posudio za doma i to na duže vrijeme. Jedino što mi nije htio posuditi, iako nisam ga ni pitala, su bila originalna pisma poslana uglavnom češkom konzulatu. Pisma su pisana na iznimno tankom papiru. Ova pisma su bila sačuvana u debelim *zbirdama*.² Na prvi pogled ove zbirke su mi se činile kaotične, jer nisu bile organizirane po mjesecima nego samo po godinama te je u njima bilo mnoštvo papira.

Tijekom naših sastanka gospodina Husák je sam tražio knjige i zbirke u arhivu, međutim tijekom moje zadnje posjete i sama sam dobila priliku tražiti potencijalno arhivsko gradivo u

¹ Zahvajujem Češkoj besedi Zagreb, posebice predsjednici gđi. Alenki Štokić i g. Viktoru Husáku, na iznimnoj susretljivosti prilikom arhivskog istraživanja za potrebe ovoga rada.

² Debele bilježnice koje ću za potrebe ovoga rada nazvati zbirdama u kojima su ljepljeni i stavljani različiti dokumenti na primjer isjeći iz novina i slike. Koristila sam tri zbirke. Sve ja napravio Karel Toula. Prva se zove Zbirka 1: 1922.-1934. 1934. 152 stranica. Druga zbirka je Zbirka 2 – Naši v Záhřebě (od 24.5.1934. do 6.12.1934. a s dodatcima iz godina 1919. – 1931.). 1934. 193 stranica. I treća Zbirka 3 – Naši v Záhřebě (od 8.12.1934. do 31.12.1935.). 1935. 215 stranica.

ladicama i ormarićima, iako arhiv nije nešto posebno velik. Smješten je u manjoj sobi, gdje je preko cijelog zida veliki ormar a na drugoj strani se ispod gomile papira nalazi stari stol.

Za potrebe ovoga rada koristila sam uglavnom spomenuto gradivo iz arhiva – zbirke novinskih članaka, koje su bile najčešće na češkom jeziku, ali našli su se tu i tekstovi na hrvatskom, čak i na njemačkom, ali njih nisam prevodila jer ne znam toliko dobro njemački jezik. Nadalje, male knjige napisane u čast godišnjice *Besede* i originalna pisma, koja su e pokazala iznimno vrijedna. Iako sam svoje početno istraživanje planirala dopuniti i s razgovorima s kazivačima, to se samo djelomično ostvarilo i to zahvaljujući razgovorima s gospodinom Viktoru Husáku. Naime, razdoblje koje sam istraživala bilo je prije skoro 80 godina, što znači da bi kazivačima sad moralo biti oko 90 godina na više. U traženju potencijalnih kazivača, gospodin Husák mi je rekao, da ne zna nikoga s kime bih mogla obaviti razgovor jer oni koji su još živi, više u *Besedu* ne idu ili više nisu u Zagrebu.

Skupljanje arhivske građe u Češkoj besedi me ograničilo što se tiče razdoblja, koje članci obuhvaćaju. Iznenadilo me, da sam uspjela pronaći članke o pokretanju škole već iz 1919. godine, ali s druge strane od godine 1934. nisam otkrila nikakve zanimljive podatke o dopunskoj školi. Rijetki članci koje sam pronašla nakon tog razdoblja, spominju kazališne predstave u kojima su glumila djeca ili informacije o nogometnim utakmicama, no nisam ih uključila u ovaj rad jer se ne odnose na temu istraživanja.

Iako je arhivsko gradivo dragocjenjeno, budući da svjedoči o osnivanju i počecima *Škole*, budući da su ga prikupljali članovi *Besede* koji nisu po struci arhivisti, niti znanstvenici, ipak sam često nailazila na mnoge probleme prilikom njegove analize jer ne sadrži potrebne podatke za znanstveni rad. Na primjer kod novinskih isječaka nije jasno tko je autor članka, u kojim novinama, kojega datuma je članak izdan i slično.

Temu moga rada je na neki način odredilo arhivsko gradivo koje sam koristila. Nakon komparacije tog gradiva odlučila sam se baviti s nekoliko aspekata vezanih uz rad dopunske škole. To su primjerice identitet, kolektivno sjećanje, manjinska zajednica i jezik. Nakon teorijskog objašnjenja svojih pristupa, u radu ću ukratko prepričati politiku Čeha i Slovaka budući da je od početka to bila *Čehoslovačka dopunska škola*, iako se o njoj češće govorilo kao o češkoj. Nakon toga pažnju sam posvetila osobi čijom zaslugom su se počele osnivati udruge Čehoslovaka u Zagrebu – Josefa Václava Friča. Nakon njega slijedi poglavlje o temama Česi u Hrvatskoj i početak *Češke besede* te *Čehoslovačka obce*. Bitnu ulogu u osnivanju škole su imale manjinske novine. Nakon toga slijedi glavno poglavlje mog diplomskog rada – *Češka dopunska škola u Zagrebu*. Navela sam koje su probleme imali s osnivanjem škole, kako su ih se trudili riješiti, kakvu ulogu je imalo kazalište lutaka i koliko

je škola bila aktivna u surađivanju s drugim školama i Čehoslovačkom Republikom. Pri kraju rada sam izdvojila događanja za djecu i navela nekoliko primjera kako su se članovi posvećivali svojim najmanjim zemljacima i što sve su za njih organizirali. Rad završavam osvrtom na strukturu članaka u novinama te djelovanju *Češke dopunske škole u Zagrebu* tijekom zadnjih nekoliko godina.

2. VAŽNOST METERINJEG JEZIKA I DOPUNSKE ŠKOLE U OČUVANJU IDENTITETA

Budući da ću u svom diplomskom radu često govoriti o narodu i državi, prvo bih htjela istaknuti njihove aspekte, prema kojima se može lakše shvatiti i razumjeti zašto je čehoslovačka manjina u Hrvatskoj, odnosno u Zagrebu, toliko aktivna i trudi se održavati svoju izvornu kulturu stalno živom i dostupnom svim članovima, unatoč tome što iz nekih razloga ne mogu više živjeti u svojoj domovini.

Sama država je institucionalizirana forma društvenog života na određenom području, koja utječe na društvene odnose kroz općenito obvezujuća pravila ponašanja, iza kojih je autoritet. Odlikuje se suverenitetom, ima svoje granice, simbole i osnove. Vanjski djeluje kao jedan entitet, ali unutra su različite skupine.

Prema profesoru Emilu Heršaku pri definiranju naroda je „*za jedne [je] narod isto što i nacija tj. politički osviještena etnija koja prisvaja pravo na državnost. Za druge je narod globalna društvena skupina koja se javlja u razdoblju prerastanja rodovsko-plemenskoga društva u širu društvenu i prostornu zajednicu obilježenu sviješću njezinih pripadnika o cjelovitosti vlastite zajednice i njezine posebnosti u odnosu prema drugim takvim zajednicama; za treće narod su ljudi u mnoštvu ili veliku broju, svijet, pučanstvo (obično bez društveno-političke i kulturne elite).*“ (Heršak, 1998:163)

Svojim riječima bih rekla, da je narod zajednica koja je kulturno i političko svjesna i na njegovo stvaranje ima najveći utjecaj zajednički prostor i povijest. Stvaraju ga ljudi koji imaju isto etničko podrijetlo. Dakako, postoje brojne definicije naroda.

Ernest Gellner kaže da nacionalizam stvara narode a ne obrnuto. (Gellner, 2012:162)

Čehoslovake u Hrvatskoj spajaju upravo ovakvi faktori. Čovjek ima potrebu negdje pripadati. Oni su bili u drugoj državi, gdje ih je većina drugih smatrala strancima, što je još više moglo pojačati osjećaj osamljenosti i tuge za domovinom.

Dobro bi bilo spomenuti također jedan antropološki aspekt kojim je kolektivno sjećanje zajednice i koje kod čehoslovačke manjine u Hrvatskoj igra vrlo bitnu ulogu u oblikovanju kolektivnog identiteta. Društvena skupina u kojoj se pojedinac nalazi, određuje što je vrijedno pamćenja i kako interpretirati zapamćeno.

Kolektivno sjećanje je set simptoma, koji ne samo da otkriva i vodi nas do razmišljanja o prisutnosti i prošlosti, već ima i zadatak strukturirati identitet skupine ili naroda, definirati i razlikovati ga od drugih usporedivih entiteta. Memorija omogućuje svijest kontinuiteta, ali i identitet subjekata. Kolektivno sjećanje se može shvatiti kao opću zajedničku memoriju članova zajednice na samu zajednicu. Cilj je donijeti određenu sliku o prošlosti. (Hlaváček, 2012:9)

Kolektivno pamćenje je socijalni konstrukt i često je politički ili kulturno iskorištavan i zbog toga je se rijetko mijenja. (Švaříčková-Slabáková, 2007:234)

Vjerojatno napoznatiji znanstvenik koji je istraživao pamćenje u Češkoj je Haurice Halb Wachs. Halb je prema Švaříčkové-Slabákové zaključio da pamćenje nije moguće izvan određenih okvira, koje ljudi u društvu koriste za fiksaciju i pronalaženje svojih sjećanja. Kada se sjećamo, naša memorija bilježi velik dio onoga što se činilo da se dogodilo, ali u novom obliku. Sve se događa kao da se objekt vidi iz drugog kuta. (Švaříčková-Slabáková, 2007: 238)

Svoju stvarnost društvo manifestira svojim proizvodima. Riječ je o institucijama, zakonima, normama i navikama. Prošlost iz ovog pogleda postaje više kao refleksija društvenih potreba nego refleksija stvarnih događaja. Zatim povijest, s obzirom na sve ovo, pojavljuje se samo kao alat za ideološke i moralističke potrebe društva. (Ibid. :242)

Iako je ovo pojednostavljena teorija, meni je pomogla bolje shvatiti tu veliku želju za dopunskom školom, kroz koju su ljudi htjeli prenijeti svoja znanja, iskustva, ponos i osjećaje budućim generacijama – mladim ljudima, koji nisu imali priliku na vlastitoj koži vidjeti i iskusiti kako je izgledao kulturni život njihovih roditelja, koji je dio i njih samih. Tko smo mi? Tko sam ja i tko je on? I što nas čini takvim ljudima kakvima jesmo? Što je formuliralo naš identitet? To su jedna od velikih pitanja na koja uopće nije lako dati odgovor. Nije moguće zbrojiti što sve na nas utječe, ali bez sumnje, najviše smo tome podložni kada rastemo, odnosno kada se razvijamo. I češki roditelji su htjeli ponuditi svojoj djeci ne samo život u okviru jugoslavenske kulture, u kojoj se trenutačno nalaze, već ih obogatiti još jednom kulturom, koja bi inače u većinskom društvu mogla nestati.

Emigracija je dosta osjetljiva tema za mnoge države i nacije. Kad se raspala Austro-Ugarska Monarhija (1918. godine), puno Čeha sje živjelo u inozemstvu i time su nastale nove

čehoslovačke zajednice. Postajale su nade da će se puno ljudi moći vratiti čim se stvori Čehoslovačka država, ali to se ispunilo samo djelomično. Iz mnogih razloga, dio Čeha i Slovaka ostao je živjeti izvan svoje matične države i nastojao njegovati svoju kulturu i tradiciju. Kako emigranti ne bi bili gubitak za narod nego njegovom korišću, tim su se više i jače trudili isticati svoje porijeklo. Nažalost, prema članku, kako smatraju Čehoslovaci u Jugoslaviji svoje zemljake u drugim državama, smatraju da većina od njih nije toliko svjesna svoje dužnosti prema narodu ni dovoljno ne doživljavaju smisao emigranata za svoju državu i narod. (Toula B, 1922:118-119)

Tijekom Prvog svjetskog rata (1914. – 1918.) čehoslovačke su zajednice pokazale svoju nacionalnu snagu i to uglavnom u Francuskoj, Rusiji i Americi, kada su se vlastitom voljom i željom prijavljivale u legije te su moralno i financijski podržavali Čehoslovačku. Kada je postignuta državna nezavisnost, smisao kolonija se nije smanjila, već se povećala. Više od 2 milijuna Čehoslovaka (od ukupnog broja 10 milijuna) živio je izvan granica matične države i imao iznimnu ulogu. Bitno je da se u drugoj državi ne asimilarju i da zadrže svoju kulturu, koju su prenosili djeci i mlađim generacijama. Zbog toga su bile ustanovljene mnoge čehoslovačke udruge, ali i unatoč tome, kao što saznajemo iz tadašnje manjinskog tiska, veliki dio zemljaka nije bio svjestan *svojih dužnosti*. U istom tisku cilj je ljude podsjećati na porijeklo, jer kako saznajemo u inozemstvu je izuzetno bitno da se svaki pojedinac ponaša moralno jer kad bi bio u svojoj domovini, njegovo ponašanje stvara sliku samo o njemu, ali u drugoj zemlji to ima utjecaj na sveukupan dojam o njegovom narodu.

Prema pojedincu ljudi sude i sve ostale. Imaju tendenciju generalizirati. U današnje vrijeme puno ljudi ovome pristupa na taj način, da kažu, da njima nije bitno što o njima drugi misle. Oni drugi za nas stvaraju sistem, iako zapravo nitko više ni ne zna što je taj sistem točno ili što znači. Ovdje bi bilo moguće otvoriti diskusiju o dihotomiji mi-oni, ali to bi bilo drugo istraživanje. (Ibid. :118-119)

To me podsjeća na članak, koji sam čitala u jednom češkom satiričkom magazinu. U današnje vrijeme je moderno biti protiv sistema. Prije je bilo dovoljno reći da se čovjek bori protiv sistema i bilo je sve jasno. No sada već postoji toliko različitih frakcija i jedna se bori s drugom, da jednostavno više ne znate na koju stranu se prisloniti, niti na kojoj se strani trenutačno nalazite. Ili ako slučajno već niste sistem.³

Članak o emigraciji, koji je Toula objavio u svojoj zbirci nastavlja time da moralnim ponašanjem pojedinac dokazuje svome narodu ljubav i prilika za to mu je uistinu svugdje – na

³ Izvor: <http://cilichili.cz/blog/18-veci-ktere-uz-nejsou-co-bejvaly/>, pristup 27.8.2016

poslu i u privatnom životu. Trgovac može propagirati čehoslovačke proizvode, glazbenik se može posvećivati češkim pjesmama. (Ibid. :118-119)

Ovi tekstovi su uglavnom pisani romantičarski i s težnjom za naglašavanjem nacionalnog ponosa. Izdani su godine 1918. i važno ih je promatati u kontekstu stvaranja Čehoslovačke i ideje panslavenstva. Kroz većinu članaka je vidljiv pritisak na imigrante o važnosti njegovanja vlastite kulture.

Nema sumnje da je najbitniji razlog zašto osnovati *Čehoslovačku dopunsku školu* bio jezik. Iz novinskih člana se iščitava ideja da kad nova generacija prestane aktivno koristiti jezik i bude znala tek nekoliko riječi, onda njihova djeca više neće znati ništa, jezik će izumrijeti a s njime veliki dio kulture jer je upravo narodni jezik jedan od najviše istaknutih znakova etnika.

Jezik je kao i etnicitet dinamičan, razvija se i mijenja u vremenu i prostoru. Jezik je središnji dio kulture. U središtu je svih simboličkih sustava. Jezik je glavni medij, kojim prenosimo budućim generacijama poruke, znanja i vrijednosti. Glavno sredstvo je društvenog života i bitan je za razvoj kulture. Također koristi se za opisivanje toga tko smo jer to kojim jezikom, a često i način na koji govorimo, primarna je značajka našeg socijalnog identiteta. (Murphy, 2012:38)

Jezici reagiraju i prilagođavaju se potrebama kulture. Oni su simbolički sustavi koji stvaraju mrežu značenja koja nam omogućuje razumijeti naš okoliš. Jezici tumače stvarnost. (Ibid. :39)

Antropolozi su dobro upoznati sa Sapir-Whorfovom hipotezom lingvističkog relativizma, koja nam kaže, da doživljavamo svijet na temelju jezika u kojem smo bili odgojeni. Ljudi različitih kultura shvaćaju svijet drugačije jer su njihovi jezični sistemi različiti. Jezik stvara mišljenje i determinira ljudsko ponašanje. Promjena jezika utječe na etnicitet. Kada govorimo neakvim jezikom, u istom trenutku usvajamo određene vrijednosti i gledamo svijet kroz njega. Kad jezik nestaje, samim time nestaje i taj specifičan pogled ili vizija svijeta. (Budil, 1992:292-294)

Jedan od znanstvenika, koji su bili vrlo blizu Sapir-Whorfovoj hipotezi je bio Johann Gottfried von Herder, predstavnik europske prosvjetiteljske filozofije. Herder smatra jezik kao „*ogledalo narodne povijesti, djelovanja, radosti i patnja, kao izraz narodnog mentaliteta.*“ (Vamberská, 2013 :18)

Nužno je reći da ova teorija nije bezuvjetno prihvaćena i ima puno kritika. Razlozi za to su bili njezin ekstremitet i nejasnoća. U biti nije moguća nikakva potvrda te tvrdnje. Puno kritičara je isticalo zajedničke karakteristike različitih jezika kao što je na primjer artikulacija.

Mišljenje nije moguće reducirati samo jezikom, puno stvari je moguće izraziti neverbalno. Zato je ova hipoteza vrlo problematična. Steven Pinker je rekao da ideja nije to isto što i jezik s čime je teško se ne slagati. (Ibid. :27-28)

Smatram da ovo je malo romantičan uvid u shvaćanje svijeta, te da je njezin koncept dobar. Hipoteza nije točna, ali nije ni kontradiktorna s kritikom, samo bi trebalo staviti puno dodataka koje kritičari ističu.

Izumiranje jezika je u današnje vrijeme veliki problem, kojega nismo ni svjesni. Sjećam se, kako sam na predavanju na preddiplomskom studiju čula od profesorice Tereze Hyánkové, da se pretpostavlja, da će oko 90% jezika tijekom ovoga stoljeća nestati. Obnova jezika nije nešto nemoguće i neizvedivo, kad pogledamo na primjer laponski jezik u Norveškoj ili maorski u Polineziji. Razlozi za obnovu, ali i za održavanje jezika kao u slučaju Čeha u Hrvatskoj, su idealistički, a mogu biti i praktički. Idealistički obuhvaćaju tradiciju u posebne vrijednosti. Riječ je o emocijama i kulturnim razmjerima. Praktički razlog bi mogao biti u slučaju razvoja djeteta ili slučaju veće šanse tijekom traženja posla. Nudi se pitanje potencijala češkog jezika u Hrvatskoj u javnoj sferi.

Od 60-ih godina se stvaraju različite institucije za održavanje obrane manjina i očuvanje etničke i jezične raznovrsnosti. Održavale su se različite konferencije tijekom kojih je donešeno puno odluka o pravima manjina u kontekstu upotrebe manjinskih jezika. U 1944. godini bila je potpisana *Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina* i *Europsko povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima* i 1990. godine bila je održana konferencija u Kopenhagenu za prava etničkih i jezičnih manjina. Također postoje mnoge institucije kao što je *Federalna unija etničkih skupina (FUEN)* ili *Europski ured za manje korištene jezike (EBLUL)*.

Najveće mogućnosti za razvoj jezika su škole. Ova metoda se zove metoda imerzije ili language nest. (Ksandrová, 2014:24) Nažalost, iako je pitanje manjinskih jezika u zakonima dobro definirano, u stvarnosti se to samo rijetko iskorištava. Howard Giles je istaknuo tri faktora za etničko-jezični vitalitet i time je njegov status (kakva je pozicija etniciteta i jezika u ekonomiji i socijalnoj strukturi), demografski faktori i institucionalna podrška (koliko puno se jezik koristi u školama, medijima, uredima, kulturi ili politici). U sadašnje vrijeme je vrlo bitno imati bar dio medija na određenom manjinskom jeziku. (Yagmur 2011.)

Upravo mediji su se u slučaju Čehoslovaka u Hrvatskoj pokazali vrlo bitnima. Kada ne bi bilo njih, ne bi bilo ni dopunske škole, jer su to bili časopisi, koji su uporno ukazivali na mogućnost gubitka kulture i jezika, ukoliko djeca neće jezik aktivno učiti.

3. POLITIKA ČEHA I SLOVAKA

U pitanju čehoslovačkih udruga i u tom slučaju i *Čehoslovačke dopunske škole u Zagrebu*, veću i jaču ulogu imali su Česi i češki jezik. Koliko se sjećam iz osnovne škole uvijek su nam govorili da su sve bitnije političke institucije bile na području Češke. Glavni grad bio je Prag, koji je Slovcima bio dosta udaljen. Česi i Slovaci imali su uvijek dobre odnose, ali politički su bili aktivniji Česi i to se pokazivalo i u drugim aspektima društvenog života. To je imalo utjecaj i na *Čehoslovačku dopunsku školu u Zagrebu*.

Čehoslovačka je bila osnovana 28. listopada 1918. godine kada se raspala Austro-Ugarska Monarhija. Veliki utjecaj su imali Tomáš Garrigue Masaryk i Edvard Beneš s češke strane i Milan Rastislav Štefánik sa slovačke. Republika se raspodijelila na Češku i Slovačku republiku 1. siječnja 1993. godine. (Čornej et al., 2010.) Većina Čeha i Slovaka je htjela prema istraživanju sačuvati jednu zajedničku republiku. Razlozi za podjelu su bilo različiti: politička kultura, problemi države koji su postojali već od godine 1918., adaptivna kriza tijekom prijelaza na demokraciju i gospodarstvo, novi nacionalizam nakon raspada komunističkog sistema i još neki drugi aspekti.⁴

Nakon 1918. godine dio Čeha i Slovaka ostalo je živjeti u novonastaloj državi Država Slovenaca, Hrvata i Srba (do 1918.), odnosno Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (1918. – 1929.) (Macan, 1971.)

Veliki dio arhivskog gradiva koje sam koristila u istraživanju se bavi odnosom Čeha i Slovaka, i novonastalom situacijom budući da su neki ogranci bili na teritoriju sada dvije banovine, ali to je tema nekog drugog rada.

Samo bih kratko navela da je država bila podijeljena na banovine i napravila je decentralizacijske tendencije, što je bilo protiv uvjerenja Vojtěcha Režnog (tajnik *Čehoslovačkog saveza*). Režný je izradio nova pravila prema kojima su sve udruge trebale promijeniti ime na *Čehoslovačku besedu* i imati jednu i tu istu politiku. Veliki dio čeških beseda je ove novosti prihvatio, ali Slovcima se naziv „čehoslovački“ nije svidio. Također se nisu slagali s centralističkim tendencijama *Saveza*. (Bednář 2009:31-32)

Slovaci su smatrali, da Čehoslovačka ima dva naroda i da oni mogu surađivati, ali da se ne mogu spojiti i da ne treba biti dozvoljeno ni jednom narodu da se miješa u odluke drugog naroda. Česi su bili za ideju punog narodnog jedinstva. Time je sukob došao do vrhunca. *Matica slovačka* je na kraju ostala barem formalno članom *Saveza*, ali nije došlo do jedinstva. Tijekom vremena jačalo je mišljenje da Česi i Slovaci moraju surađivati te je *Savez*

⁴ Izvor: <http://www.vodicka.net/historcas2.pdf>, pristup 6.9.2016

uspostavljen na taj način kako bi služio interesima lokalnih ljudi a ne onima koji su u Jugoslaviji samo privremeno i razmišljaju o povratku u Čehoslovačku. (Ibid.)

Osma glavna skupština *Saveza* odvijala se tijekom otvaranja *Narodne kuće* u Zagrebu. Centrala *Saveza* je trebala biti sljedeće dvije godine u Zagrebu, ali zbog želje Slovaka ostala je u Beogradu. Predsjednik je bio u Zagrebu. (Ibid. :33-35)

U godini 1937. bile su definirane uloge *Saveza*. Kulturna i gospodarska aktivnost mora biti decentralizirana. Centrala za domaće urede i javnost predstavlja ukupan čehoslovački ured u Jugoslaviji. Ne smije samo reprezentirati bez da bude i društveno aktivan i ne smije imati samo upravljačku ulogu. Osim ove, u članku je bilo navedeno još nekoliko drugih uloga.

Kasnije se održao natječaj za novog predsjednika *Saveza*, ali zbog zahtjeva velike odgovornosti, bio im je problem naći nekoga tko bi ovu poziciju htio primiti. (Ibid.) Iako je ovo zanimljiva tema, daljnja analiza premašila bi okvir ovoga rada.

Ubrzo su počele promjene u političkom mišljenju. Udruga mladih ljudi sa sela počela je organizirati različite aktivnosti i tražili vlastit put prema političkom i kulturnom životu. Protiv toga bili su pojedinci iz čeških udruga, koji su bili za centralizaciju. 1938. godine donešena je odluka da se upravljanje neće dijeliti na različita mjesta i sve aktivnosti bit će u *Češkim besedama*. Smatrali su da bi mladi ljudi tamo trebali također imati mjesto i da nije potrebno osnivati druge organizacije.

Prema radu koji je napisao Stanislav Bednář, mjesec dana kasnije održan je sastanak u Bjelovaru i nakon njega počele su se osnovati sekcije mladih. Osim toga, na *Savez* je imala utjecaj situacija u Čehoslovačkoj. Iz članka saznajemo da je puno ljudi htjelo otići iz Hrvatske, među njima i Česi, no nije navedeno zašto žele otići. To se ipak nije dogodilo. Pogoršavati se počela i situacija u Jugoslaviji. Došlo je do promjene u izdavanju dozvola strancima za boravak. Svi su bili prisiljeni dati novi zahtjev, što nije bilo besplatno i u godini 1939. prihvaćena je odluka čeških i slovačkih udruga da će *Savez* postati *Jugoslavenkom udrugom* i članovi predsjedništva mogu biti samo ljudi s jugoslavenskim državljanstvom. Zadnja skupština *Saveza* održana je u godini 1939. (Ibid.)

4. JOSEF VÁCLAV FRIČ

Kako je sve počelo? Tko je bio taj poseban čovjek koji je pokrenuo čehoslovačke udruge u Jugoslaviji s ciljem njegovanja svoje kulture i jezika?

Većinu podataka o ovoj osobi koristila sam iz zbirke, gdje sam pronalazila dosta dokumenata i članaka, koji se bave upravo životom Josefa Václava Friče. Osim toga tamo možemo pročitati i informacije o tome kako su Česi došli u Hrvatsku i o početku udruga u

Zagrebu. Ova knjiga je napisana prilikom godišnjice Češke besede. Budući da nigdje nije napisano ime autora koristiti ću *sine autor* (s.a.).

Josef Václav Frič (rođen 5. listopada 1829., umro 14. listopada 1890.) bio je sin češkog domoljuba i pravnika Franze Jasefa Friča. Tijekom studija bio je očaran romantičnim listovima i idejama Karla Havlíčka Borovskog (osnivač češkog novinarstva i 2. generacija buditelja naroda⁵) o beznadležnosti naroda. Kad je imao 17 godina odlučio se otići preko Njemačke u London, iako nije znao engleski. Ali unatoč tome, i možda zbog toga, nije prestao voljeti svoju domovinu. Iz Londona otišao je u Pariz, gdje se družio s poljskim emigrantima. Kasnije se vratio doma da bi nastavio studij prava, došao je 18. ožujka 1848. godine, kad se odigrala pobuna u Pragu i to je označavalo početak političkog češkog buđenja. Postao je jedan od studentskih vođa *duhovnih oluja*. Frič je imao vrlo važnu ulogu u osnivanju studentske udruge *Slavia*. (s.a. A, 1924:7)

Nakon potiskivanja praškog ustanka Frič je otišao u Slovačku, gdje je sudjelovao u organizaciji protumađarskog ustanka. Nakon povratka u Prag osnovao je s prijateljima 1849. godine klub *Češko-moravskog bratstva*, ali ubrzo nakon toga bio je uhićen za sudjelovanje u pripremi svibanjske zavjere 1851. godine i osuđen za veleizdaju na 18 godina zatvora te je bio 1854. pomilovan. Godine 1858. ponovno je uhićen, a godinu dana kasnije pušten pod uvjetom emigracije. Otišao je opet u London te je iste godine otišao u Pariz.⁶

U Parizu je ostao sedam godina i osnovao je 1863. godine češko društvo Čeha koji žive u inozemstvu. Nastala je *Češko-Moravska Beseda* – najstarije društvo Čeha u inozemstvu. (s.a. A, 1924:7)

Nakon toga otišao je u Berlin, odakle još uvijek vodio borbu protiv Austrije. U 70-im godinama živio je u Budimpešti i Zagrebu. Polako je počeo prihvaćati da njegova borba nema velike mogućnosti za uspjeh.⁷

U Budimpešti se uglavnom bavio pisanjem i novinarski je bio usmjeren prema Hrvatskoj. Frič je propitivao hrvatske interese, uspostavljao je kontakte s hrvatskim političkim

⁵ *Buditelj naroda* je izraz za važnu osobu u povijesti određenog naroda, koji se trudi oživiti nacionalno samopouzdanje u razdobljima kada je taj narod jezivo, kulturološki i politički potisnut ili ograničavan drugom vladajućom skupinom. Druga generacija je pokušavala što najviše iskoristiti češki jezik za obrazovanje, umjetnost i znanost, pojavila se potreba terminologije. U ovoj fazi nastali su jezične i povijesne radove. Izvor: NĚMEC, Václav, Jan SUCHÝ. 2016. „České národní probuzení“. 2016. <http://www.dejepis.com/ucebnice/ceske-narodni-probuzeni/> (pristup 21.9.2016.).

⁶ Izvor: https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_V%C3%A1clav_Fri%C4%8D, pristup 4.2.2016.

⁷ Izvor: https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_V%C3%A1clav_Fri%C4%8D, pristup 4.2.2016.

pregovaračima i informirao ih o odnosima u mađarskoj političkoj sceni. Ove podatke pronašla sam također u maloj knjizi, koja je bila izdana povodom godišnjice *Češke besede*, što je i naziv knjige - *120 let České besedy v Záhřebě (1874-1994)*⁸. Nažalost i tu nedostaju osnovni podaci kao ime autora. Zato sam i u ovom slučaju koristila umjesto imena *sine autor (s.a.)*.

Frič se u Zagrebu posvetio udružnim aktivnostima s Česima i nastavio je to raditi i u Parizu, Budimpešti i Berlinu. Viđao se sa Stankom Vrazem, Ljudevitom Gajem i Franjom Kurelacem. Godine 1874. zajedno s piscem Josefom Holečkom i češkim glumcima zagrebačkog kazališta osnovao je *Češku besedu*. (s.a., 1995: 8-9)

Frič je odvojen od obitelji i dalje održavao vezu sa svojom domovinom, a ponekad se i potajno vratio još prije nego što mu je bilo dopušteno da 1879. godine ostane u Pragu. Umro je 14. listopada 1890. godine.⁹

5. ČESI U HRVATSKOJ, POČETAK ČEŠKE BESEDE

Prvi val doseljavanja na hrvatske prostore odnosi se Čehe i Slovake koji su radili u poljoprivredi i to u terezijanskom razdoblju. Tijekom vlade Marije Terezije došlo je u Hrvatsku puno intelektualaca, koji su bili odgajani u njemačkom kulturnom krugu i nisu bili svjesni češkog etničkog pripadanja. (s.a. A, 1924:13)

Prilikom hrvatskog narodnog preporoda Česi nisu shvaćali njihovu želju i postali su alatom apsolutizma i zbog svog njemačkog mišljenja dobili su nadimak *Pemci*¹⁰ koji je poznat još danas. Ponašanje ovih Čeha nije olakšavalo status češke inteligencije, koja je izašla iz novih čeških škola i bila je već narodno svjesna i shvaćala političke snage hrvatskog naroda. Ovi Česi imali su jaku potrebu za udruženjem.

Tada se među ljudima u Zagrebu našao muškarac, koji se borio za slovensku stvar, bio je cijenjen kod „svojih ljudi“ i također kod hrvatskih domoljuba te je imao iskustva u osnivanju i vođenju društava. Bio to čovjek koji je bio sposoban ostvariti želju Čeha. Taj muškarac bio je Josef Václav Frič. (Ibid.)

Josef Václav Frič se godine 1845. upoznao sa Stankom Vrazem, pjesnikom porijeklom iz Slovenije, koji je živio u Zagrebu i pisao na hrvatskom jeziku i bio je u Pragu gost Friča. Te

⁸ 120 godina Češke besede u Zagrebu.

⁹ Izvor: cesky-jazyk.cz/zivotopisy/josef-vaclav-fric.html, pristup 6.2.2016.

¹⁰ Istražujući Čehe u okolini Siska Marijeta Rajković Iveta je također zabilježila naziv Pemci: „Ova skupina se iz gospodarskih razloga u drugoj polovini 19. stoljeća preselila na drugo područje unutar jedne države, Austro-Ugarske Monarhije. Raspadom monarhije na nekoliko država ta etnička skupina postala je nacionalna manjina Pemci“. (Rajković, 2005:237)

iste godine je Frič prvi put došao u Zagreb. Drugi put je došao 1873. godine, kad je Ivan Mažuranić imenovan za hrvatskog bana. Mažuranić je Friča imenovao glavnim piscem polouredskog organa narodne stranke *Agrarier Zeitung* koji je bio uglavnom za čitatelje u inozemstvu. Druge službene novine *Narodne Novine* bile su za domaće čitatelje u narodnom jeziku i glavni redaktor bio je Ivan Šach. Frič je u Hrvatskoj osjećao najviše političke slobode. (Ibid. :13-15)

Kad je Frič došao taj drugi put u Zagreb, našao je puno više Čeha s različitim zanimanjima: službenici, obrtnici, članovi narodnog kazališta, glazbenici, studenti i vojnici. Upoznao je puno ljudi i odlučio se združiti ih u jedno društvo, koje bi se vidalo na jednom mjestu. U navedenoj zbirci arhivskih dokumenata saznajemo o prvom češkom društvu i da se nalazilo u Weisssovom kafiću na uglu Ilice i Frankopanske od godine 1874. (Ibid.)

Društvo je bilo brojno i korisno. Među članovima bio je i Josef Holeček, kojega je pozvao plemić Miletić kao učitelja za svog sina Stjepana Miletića., koji je kasnije postao pjesnik, član *Hrvatskog narodnog kazališta* i voditeljem hrvatskog *Sokola*.

Ljudi su se htjeli učlaniti u češko društvo u takvom broju, da se pojavila potreba vlastite prostorije, koju bi udruga koristila za svoje potrebe. Kao prva pojavila se mogućnost sobe u Ilici broj 54 gdje je bio vrt i mala dvorana za zabavu, svečanosti, druženja i kazališne predstave. Mali problem bio je novac, ali članovi su ga uspjeli sakupiti. *Beseda* je bila otvorena 14. listopada 1874. godine s bogatim programom. Prisutan je bio i gradonačelnik J. Vončina, hrvatski političar Ivan Kukuljević Sakcinski, pjesnik i pisac August Šenoa, pravnik Dr. Vidrić itd. (Ibid.)

5. siječnja 1875. godine bio je održan prvi sastanak i jednoglasno su se dogovorili da će prvi predsjednik biti Josef Václav Frič. Odbor je ustanovio osnove društva koje su uskoro bile potvrđene hrvatskom vladom.

Prema svim arhivskim izvorima, koje sam koristila, djelovanje udruge je bilo bogato. Sudjelovanje glazbenika, glumca i obrtnika bilo je veliko. Razvio se uglavnom kazališni rad. (Ibid.)

Tijekom prve godine *Češka beseda* je imala 53 člana. Druge godine došlo je još 35 ljudi i svake godine njih je bilo više. *Češka beseda* zvala je na događaje i Čehe i Slovake iz Slavonije i Bosne.

Dvije godine nakon osnivanje *Češke besede* Frič se odlučio otići u Rusiju i novim predsjednikom postao je Jan Strnad. (Ibid. :16)

Djelovane *Češke besede* važno je promatrati u kontekstu društvenog i političkog života na hrvatskim prostorima. Iste godine kao *Beseda*, osnovano je i *Sveučilište u Zagrebu* (1874.).

Kada se hrvatska kultura i politika dobro razvijala onda je uspješna bila i *Beseda*. Kad se pojavio neki važniji problem, ni *Beseda* nije bila u dobrom stanju, kako se pisalo u godišnjici, koju sam ovdje koristila kako izvor.

Prvo desetljeće u *Besedi* bilo je vrlo aktivno i živo. Stalno su se organizirala društvena događanja. Zabave su bile vezane uz blagdane, odlazilo se na izlete i skupljali su se novci za daljnji rad *Besede*. (Ibid. :17)

Kako su u *Besedi* bile česte zabave, Čehi je tamo sve češće i češće privlačilo dobro pivo, veselo društvo i dobra usluga i to je u jednom trenutku dovelo do toga, da su udruge postale više zabavna, nego kulturna skupina. Znatno dio članova je pokušao zadržati visoku razinu kulturne udruge i za to je najbolje odgovarala savezna knjižnica, koja je bila osnovana već 1882. godine, ali tijekom Prvog svjetskog rata bila je gotovo uništena te obnovljena je 1922. godine. Broj knjiga je porastao i samim time broj znanstvenih spisa. Na romane je bila usmjerena knjižnica *Čehoslovačke obce*. Prvi arhiv dokumentarnog materijala bio je osnovan tijekom *Saveza Čeha* u Daruvaru godine 1984. Nakon spajanja dviju udruga i knjižnice, *Češka knjižnica u Zagrebu* postala je drugom najvećom češkom knjižnicom. (Matušek, 1992:40)

Godine 1884. bio je organiziran kazališni vlak u Prag. Naime, u Prag nisu trebali doći samo Česi nego i Mađari, što se nije sviđalo mnogim Hrvatima, koji su se za putovanje prijavili i puno od njih je odustalo od ovog putovanja. Na kraju je ipak broj sudionika bio stvarno velik, uglavnom zahvaljujući strpljivim organizatorima.

Svako društvo ima svoje uspjehe i neuspjehe, tako se ponekad i *Češkoj besedi* dogodilo to, da nije stvarala baš dobru sliku o svom radu. Čule su se takve glasine kako se članovi često svađaju i originalan program pretvorio se na igranje karata, opijanje i međusobne nesporazume. Nakon deset godina bilo je potrebno puno volje i snage da bi se društvo i nadalje sačuvalo te kako ne bi izgubilo svoju razinu. (s.a. A, 1924:19)

O ovakvom neodgovornom ponašanju su pisali i neki novinski članci, koje sam uspjela naći sačuvane u arhivu *Češke besede* i u kojima autor kaže, da se nada, da zlatno vrijeme *Besede* još nije prošlo i da će društvo ponovno stati na noge. Svi članci u novinama, koje sam imala priliku pročitati, bili su anonimni. Nikad nije bio naveden autor.

Beseda je počela razvijati svoje slavenske veze i odnose. Događaje koje je društvo organiziralo su posjećivali osobe kao što je ban Mažuranić, gradonačelnik Vončina ili pjesnik Ivan Perkavec. *Beseda* se više uključivala u hrvatski kulturni život kao što je *Hrvatski Sokol*, koji je osnovan iste godine kao *Beseda*. Također, postojala je velika suradnja s hrvatskim kazalištem. Ona je pomogla organizirati mnoge predstave čeških umjetnika u Zagrebu.

Također su se posvećivali kazalištu lutaka, koje je kod Čeha vrlo omiljeno. Ne zna se točno kada je bilo uključeno u program *Besede* jer ne postoje nikakve bilješke. Spomenuto je tek 1886. godine u knjizi sastanka udruge. (Ibid. :20-21)

1892. godine odnosi unutar besede počinju biti loši. Neki članovi zabavljali su se u *Besedi* samo površnim igrama umjesto plemenite zabave i razgovarali su na njemačkom jeziku. Ne znamo koliko loša je *Beseda* bila, jer od 27. travnja 1892. godine do 18. rujna 1904. nemamo nikakve bilješke ni pismene vijesti o životu udruge. Prema knjizi *Česká beseda v Záhřebě 1874-1924* vjerojatno su se ovi dokumenti izgubili tijekom rata, kada je policija istraživala *Češku besedu*.

Aktivnost udruge bila je obnovljena prije godine 1904. Kada je *Beseda* dobila nove prostorije u narodnom kasinu (točnu adresu kasina nisam uspjela saznati). Ponovo je došlo do sudjelovanja hrvatskog društva i počela su predavanja na kojima su gostovali Hrvati i Srbi. Aktivnost *Besede* se vidljivo podigla.

Godine 1910. napravljen je popis stanovnika i u Zagrebu je tada živjelo otprilike 2.500 Čeha. Godinu dana poslije osnovan je časopis *Češki list*. (s.a. A, 1924:21-23)

Prije Prvog svjetskog rata *Beseda* je doživjela još jedan uspjeh u vrijeme kad je predsjednik bio gospodin Dubský. Tada su *Besedu* simpatizirali ljudi iz visokih krugova javnog hrvatskog života i iz hrvatske vlade.

1913. godine osnovana je udruga *Češki iseljenik*, koja je udružila obrtnike i srednju klasu. Iz ove udruge nastala je *Čekoslovačka obec*, koja je zajedno s *Besedom* surađivala. Rat je prekinuo dogovaranje oko slanja češkog privatnog učitelja u Zagreb. Zadnji sastanak prije Prvoga svjetskog rata bio je 30. travnja 1914. (Ibid.)

Tijekom rata mnogi članovi besede bili su pod istragom ili su bili poslani u rat. Na primjer Josef Dubský bio je optužen za izgradnju rovova u Srbiji. „Zadnja stvar koju je udruga mogla napraviti bila je ta, da je većinu svoje knjižnice ponudila za korištenje ozlijeđenim i bolesnim vojnicima iz Češke i Slovačke sa srpske fronte, jer su ih bile pune bolnice u Zagrebu.“ (s.a. A, 1924:24)

Čehoslovački konzulat bio je osnovan 25. svibnja 1920. Budući da je među zagrebačkim Česima bilo više čehoslovačkih građana nego jugoslavenskih, konzulat je imao mnogo šire područje djelovanja nego danas. (Matušek, 1992:42)

Poslije rata se *Češka beseda* trudila obnoviti i uozbiljiti. Prijavili su se stari i novi članovi za obnovu društva. Nakon revolucije pojavila se potreba za češkim, školskim odgojem češke djece u Zagrebu i sudjelovanje *Češke besede* i *Čehoslovačke obce*. (s.a. A, 1924:25-28)

Škola se ostvarila i otvorila 26. studenog 1922. Glavni tajnik bio je Karel Toula, koji je komunicirao s Pragom i sve je bilo podržano *Čehoslovačkim konzulatom* u Zagrebu te ambasadam u Beogradu. Ideja se veoma svidjela profesoru Inderku, Smetánky, i panu Kindlu te je napravljen *kuratorium* škole. Tijekom prvog sata koji je u školi bio održan, prisutne su bile obje udruge i čehoslovački konzul Ing. Odon Pára te hrvatska inspekcija. Učitelj je bio Oldřich Pech. (Ibid.)

Između ostalog, u *Besedi* su se odvijala predavanja i obnavljala se knjižnica i arhiv. *Beseda* je razvijala amatersko kazalište i pomagala *veleposlanstvu Čehoslovačke*. (Ibid. :29)

Generacije Čeha u *Besedi* njegovale su češki jezik, kulturu i tradiciju predaka, ali nikako odvojeno od okoline u kojoj su trenutačno živjeli, kao dio hrvatske kulture. Za sve to je bilo potrebno puno ljubavi, kulturne kreativnosti, dobrovoljnog rada i počasnog upravljanja gospodarstvom. „*Generacijama mladih članova želimo stvoriti temelje, kako bi u suvremenim uvjetima velegrada i rastuće globalizacije, održali kulturnu i prosvjetnu djelatnost koja će njih i sve njihove prijatelje ispunjavati životnom radošću i zadovoljstvom.*“ (s.a. B, 1924:7)

Područja djelatnosti *Besede* su na primjer: Češka dopunska škola – osnovna i srednja, vrtić i igraonica, njegovanje jezika, knjižnica, arhiv, muzej, povijesna sekcija, kazalište, pjevački zbor, glazba, folklor i ples, turizam, planinarenje, briga za starije članove, zabavna sekcija. (Ibid. :10)

Od ovih sekcija bih htjela istaknuti arhiv jer sam ga najviše koristila tijekom pisanja mog diplomskog rada.

Materijali o aktivnosti čeških udruga dugo nisu bili prezentirani javnosti. Kad se udruga vratila u *Češku narodnu kuću* sve je bilo u knjižnici. Prije su dokumenti bili čuvani u knjižnici *Besede*. Godinu dana nakon toga Jan Burian pobrinuo se za arhivske dokumente i počeo ih je sistematizirati. Kasnije mu je pomogao Branko Čelustka. Arhiv sakuplja gradivo o aktivnostima društva iz razdoblja između dva svjetska rata i razdoblju nakon Drugog svjetskog rata. Gradivo iz razdoblja prije Prvog svjetskog rata uzela je Austrijska policija i nikad ga nije vratila. Ono što arhiv iz tog razdoblja ima su osobna sjećanja članova, koje je sakupio i prepisao Ing. Josef Chvála, koji je bio jedan od osnivača *Češke besede*. (s.a. B, 1924:56)

6. ČEŠKA BESEDA I ČEHOSLOVAČKA OBEC

Kako sam saznala iz razgovora s gospodinom Viktorom Husákom, koji vodi arhiv u *Češkoj besedi* a koji je i prije radio u njezinoj knjižnici, Česi koji su nakon Prvog svjetskog

rata živjeli u Zagrebu, bili su organizirani u dva već spomenuta društva: *Češku besedu Zagreb* i *Čehoslovačku obec*.

„U *Češkoj besedi* bili su uglavnom stručnjaci kao što su doktori, pravnici i polovica hrvatskog narodnog kazališta,“ kaže Viktor Husák.

Početak 20. stoljeća u Hrvatsku su došli majstori – vrtlari (Vítězslav Duchánek bio je jedan od osnivača botaničkog vrta u Zagrebu), slastičari, bankovni činovnici. Njih je u Hrvatsku slala *Češka država* jer njima jezik nije bio problem i mogli su se bolje priviknuti. Za razliku od drugih doseljenika s austro-ugarskog prostora (Nijemaca, Austrijanaca i Mađara) Hrvati su prema arhivskim zapisima i objašnjenju mog kazivača, najradije prihvaćali Čehe.

Češka beseda imala je veću važnost od *Čehoslovačke obce*. Možemo reći da to je bila *high class* udruga. Onima koji su došli kasnije (obrotnici i radnici) udruga se nije svidjela. Prvo su imali naziv *Češki iseljenik*. Funkcionirali su samo godinu dana i onda su bili zabranjeni. Obnova je nastupila tek nakon Prvog svjetskog rata. Bila je nova Jugoslavija i oni više nisu bili stranci. Djelovali su zajedno s *Besedom* i kad je bila ustanovljena Čehoslovačka država (28. listopad 1918.), promijenili su ime u *Čehoslovačka obec*. Tako su oni dobili ideju o *Čehoslovačkoj dopunskoj školi u Zagrebu*. (Toula, 1935:88-89)

Osnivač *Češke besede* bio je Josef Frič 1864. godine, dok je *Čehoslovačka obec* osnovana 1913. godine bila zamišljena kao demokratska organizacija zemljaka. Čovjek je imao slobodan izbor u koju udrugu će se učlaniti. Nacionalizam je proširen Europom i cijelim svijetom i zemljak ima dužnost biti članom narodne organizacije. (Ibid.)

Obec je objavila apel za do tada neorganizirane zemljake: „*Nismo nikakva agresivna udrugoa, samo povezujemo zemljake kako bi održali svijest o narodnoj pripadnosti i kulturno i gospodarski se razvijali. Nitko se ne mora bojati biti članom naše udruge, jer naša aktivnost nije ni u kakvom sukobu s interesima naše nove domovine. Jesmo i uvijek ćemo biti vjerni građani, koji uvijek ispunjavaju svoje nacionalne dužnosti.*“¹¹

Upisnina je iznosila 5 dinara i članski doprinos za 3 mjeseca naprijed u vrijednosti 15 dinara. Moto *Čehoslovačke obce* bio je: „*U organizaciji je naša snaga – u snazi su naša postignuća.*“¹² (Toula, 1935:88-89)

¹¹ „*Nejsme žádným výbojným spolkem, nýbrž jen sdružujeme krajany, aby udrželi vědomí národní příslušnosti a kulturně i hospodářsky se povznášeli. Nikdo se nemusí obávat být členem našeho spolku, poněvadž naše činnost není v žádném rozporu se zájmy naší nové vlasti. Jsme a budeme vždy loyálními občany, plnícími vždy řádně občanské povinnosti.*“ (Toula 1935:88-89)

¹² „*V organisaci naše síla – v síle naše úspěchy.*“ (Toula 1935:88-89)

Prema statutu udruge *Češki iseljenik* osnovna svrha je bila ta, da je udruga poučno - obrazovana, zabavna i održava se tjelovježba. Politika se isključuje. Članovi su iskreni, osnivajući, redovni i izvanredni. Ove podatke sam pronašla u specijalnom priručniku *Českog iseljenika* i čiji autor nije poznat. (s.a., 1913:7)

Kasnije je došlo do sitnih promjena i prema statutu *Čehoslovačke obce* je osnovna svrha bila, da je udruga obrazovana, zabavna i trudi se napraviti vlastitu federalnu kuću. Politika se isključuje. Članovi su iskreni, aktivni i doprinosni, što je bilo navedeno u drugom priručniku, koji je bio izdan nekoliko godina nakon prvog priručnika. (s.a., 1922:2)

Neki članovi *Besede* bili su istovremeno članovi *Čehoslovačke obce*, kako mi je rekao gospodin Husák.

Mnogi časopisi izdavali su godišnja izvješća *Čehoslovačke obce*, kako bi ona pokazala svoju aktivnost i bila su namijenjena tim ljudima koji imaju malo vremena i ne mogu se uključiti u mnoge događaje. Ova izvješća su informacije od funkcionara koje predaju glavnoj skupštini. (Toula, 1935:74)

Uz izvješće je često bila dodana statistika, na primjer u godini 1934. izvješće je bilo nadopunjeno motivacijskim pismom, u kojem daju savjete čime mogu ljudi doprinositi svojoj domovini. Sve to bilo je u sloganima s isključnicima – narodnim samouvjerenjem; dobrim odgojem nove generacije; kulturnim znamenitostima bojima od svoje okoline; političkim integritetom, modelom socijalnog ponašanja, nacionalnom gospodarskom agitacijom i tako dalje. (Ibid. :72-73)

Te godine bilo je 9 zabava i kazališnih večera, 15 glavnih sastanka i 12 članskih koje su bile posvećene aktivnostima udruge, 20 predavanja, 12 raspravnih večeri na temu gospodarskih i socijalnih pitanja, 2 izleta i nekoliko posebnih večera, kao što je bila proslava godišnjice predsjednika Masaryka ili 50. rođendan ministra Beneša. Nadalje su bile održane različite ceremonije kao doček važnih predstavnika, proslava mature, godišnjice i sprovodi. U izvješću se također pisalo da se u *Obec* učlanilo 38 novih članova i otišlo je njih 26. Malo komičnom informacijom mi je na kraju bio broj došli i otišli obrazaca kojih je bilo 367. (Ibid.:76-78)

Također je bio organiziran veliki sastanak obrazovnog odjela, koji je najvišim aktivnim odjelom *Čehoslovačkog saveza* odmah nakon *Matice slovačke*. Njegovi članovi održavaju svake godine sastanak, na kojem govore o svakodnevnim pitanjima čehoslovačkog kulturnog i gospodarskog života. U novinama se piše, da bi ovi sastanci trebali biti shvaćani ozbiljno jer novo vrijeme zahtjeva novo razumijevanje, kojemu se ljudi trebaju prilagoditi i upravo zato tu je obrazovni odjel. On postoji da pomogne ljudima prilagoditi se novim uvjetima života bez

predrasuda i ljutnje. U članku se izrazito ističe to, da bi bilo manje nezadovoljnosti kad bi ljudi bili bolje informirani i više obrazovani, uglavnom kad bi bili manje ovisni o onima koji često njihovu neznanost iskorištavaju za svoj profit. No ljudi su također sami sebi krivi kad se ne žele prilagoditi današnjici i još uvijek su ovisni o prošlosti, odnosno starim običajima i tradiciji. To uglavnom važi za seljake. Dokazano je da gdje ljudi više čitaju knjige i novine tamo ima više mira i manje ljutnje i gospodarstvo je bolje. Članak završava time, kako je u interesu svakog pojedinca, u slučaju da ne želi kasnit s dobom, doći 8. i 9. rujna u Zagreb na sastanak *Obrazovnog odjela*, neka se vidi da nije sve toliko loše i koliko je bitno obrazovanje. (Toula C, 1934:42-44)

Sastanak obrazovnog odjela je bio već četvrti i bio je najveći do tada što se opsega tiče. Prisutno je bilo 75 delegata iz 34 sela i puno zagrebačkih gostiju. Uglavnom sam htjela istaknuti, kako je već informirao članak prije koji je najavljivao sastanak, da kultura i obrazovanje nisu privilegija bogatih i moćnih nego pravo svih. Cilj je da Čehoslovaci budu gospodarski osigurani i jači, da mogu raditi s modernim metodama. Za to sve je potrebno već spomenuto obrazovanje i trud češke škole. U selima dolazi do problema s brojem djece koje nije dovoljno za osnivanje neke službene organizacije za obrazovanje. Udruge su posvuda, ali njihova aktivnost je mala i trebala bi se razviti. Također saznajemo, da su došli do zaključka da je nužno više uključiti žene i to uglavnom zbog socijalnih uloga, koje u članku nisu više specificirane. (Toula C, 1934:51-53)

Nakon toga, u 1935. godini je u izvješću stajalo da je *Čehoslovačka obec* vrlo aktivna i jedna od najjačih zemaljskih udruga u Jugoslaviji. Članova je bilo 262, knjižnica je brojala oko 1400 knjiga i u dopunsku školu je pohađalo 87 djece. (Toula, 1935:31)

Prema prvoj zbirci, koju je napravio Karel Toula, možemo saznati, da je tada *Češkoslovenska obec* imala 260 člana i moto udruge je bilo da Slavenima pripada budućnost.

Kad se udruga *Češki iseljenik* pretvorila u *Čehoslovačku obec*, bio je napravljen fond za izgradnju *Čehoslovačke narodne kuće* (fond je vodio gospodin Merhaut). Budućnost škole bila je veoma povezana s narodnom kućom. (Toula B, 1922:7-8)

Česi u Zagrebu su osjećali imali jaku potrebu za vlastitim prostorijama i nakon Prvog svjetskog rata su počeli skupljati novac za izgradnju *Narodne kuće*. Uključena je bila *Češka beseda* i *Obec*. Sakupljanje je trajalo duže vrijeme i nakon poticaja školskog kuratorija oba društva ustanovila su akcionarsko društvo *Čehoslovačka narodna kuća*. Društvo je bilo uskoro organizirano i prijavljeno uredima te je počelo s upisivanjem udjela. Grad Zagreb primio je molbu za građevinsko zemljište. Molba je bila prihvaćena i poklonila je zemljište u Šubićevoj ulici 20. Jedini uvjet je bio taj, da kuća mora biti izgrađena u određenom roku.

Najveći udio je imala *Beseda i Obec*, ali i *Čehoslovačka banka* u Hrvatskoj i manji udio bio je u Češkoj. Za završni rad dobili su kredit od *Čehoslovačkog inozemnog instituta* u Pragu. Izgradnja kuće bila je završena godine 1937. Društvo je dobilo sobe za knjižnicu, ured, društvenu sobu, mali stan s većom kuhinjom za administratora, dvoranu s pozornicom, garderobom za glumce i sobe za školu. Na drugim katovima bile su sobe za iznajmljivanje. (s.a., 1995:14-15)

Između dva rata oba društva bila su vrlo aktivna. Veliko značenje za održavanje kulturnog nivoa *Češke besede* i nacionalne svijesti bilo je osnivanje kazališne grupe 1922. godine. Igralo se već prije, ali podaci od 1875. godine do 1920. nedostaju. Predstave su bile gotovo pravilno nekoliko puta godišnje i to do okupacije 1941. godine. U zbirkama stoji, da je do kraja 1934. godine bilo odigrano 143 predstava. (Matušek, 1992:40)

Češka beseda imala je jaku kazališnu sekciju i direktori su se međusobno natjecali. Glumci su često sudjelovali u igrama u Zagrebu, ali također su putovali u Jazvenik, Ludinu, Daruvar, Hercegovac i drugo. Svugdje gdje je bila velika manjina Čeha. Ukupno je kazalište između dva rata održalo 181 predstavu. Osim toga, organiziralo se kazalište lutaka, koje je bilo posebno važno za odgoj djece. (s.a., 1995:15; Rajković 2008).

Nije moguće točno ustanoviti kada je bilo osnovano kazalište lutaka. Prve vijesti o njemu su iz 1886. godine, međutim postoji jako malo građe. Na neko vrijeme je prestalo funkcionirati i sve je bilo obnovljeno tek po završetku Prvog svjetskog rata. (Matušek, 1992:40)

S Prvim svjetskim ratom došla je i potreba pojačati svoje redove i napraviti jedno društvo.

Nakon okupacije, početkom Drugog svjetskog rata, raspodijeljeni Česi su prihvatili prijedlog dr. Smetánky, Karla Touly i Stanislava Tomáška i obje udruge su udružene u jednu. Tako je nastala institucija *Ujedinjenih društava Češke besede i Čehoslovačke obce*. To se dogodilo 10. lipnja 1939. godine, a nova udruga je uspješno radila do okupacije 1941. godine. Tada su već u *Češkoj narodnoj kući* bile dvorane *Čehoslovačkog saveza* i prvi češki studenti sa stipendijom počeli su se doseljavati. (Ibid. :43)

10. lipnja 1939. bio je zadnji sastanak još odvojenih društava i odmah nakon toga prvi sastanak *Ujedinjenih društava Češka beseda i Čehoslovačka obec*. Pod ovim nazivom društvo je funkcioniralo do godine 1982. te je nakon toga ime promijenjeno u *Češka beseda*, udruga Čeha i Slovaka u Zagrebu. (s.a., 1995:16)

U *Narodnoj kući* bilo je prvo *Gestapo* a kasnije *Zagrebački radio*. Nakon oslobođenja Zagreba (6. 5. 1945.) obnovila se aktivnost društva i često su mijenjali svoju lokaciju. Iako nisu bili najbolji uvjeti što se tiče prostorija, društvo je i nadalje vodilo školu, knjižnicu i

održavalo subotnje večeri za zabavu. Trebalo je nekoliko da *Narodna kuća* postane vlasništvo udruge *Češka beseda*. (s.a., 1995:17-18) U arhivima nalazimo puno članaka o problemima s kojima su se susretali tijekom ostvarenja ove želje, no s obzirom na kompleksnu problematiku to je tema za nekakvo drugo istraživanje.

Prije Drugog svjetskog rata udruga je organizirala i sportska natjecanja u kuglanju. U društvenim dvoranama se stalno nešto događalo i to najviše tijekom subote navečer kad su bile zabave, u srijedu popodne se posuđivale knjige iz knjižnice i mladi ljudi su se u pravilu vidali u četvrtak navečer. Škola se održavala dva ili tri puta tjedno popodne. U ostalim danima su se sobe koristile za pripremu pjevanja ili kazališta. Ukupno je bilo oko 30 programa, većinom subotom navečer. (s.a., 1995:19)

U arhivu sam uspjela pronaći pismo od 8. ožujka 1938. godine gdje *Češka beseda* informira da je glavna skupština *Besede* ustanovila odluku o spajanju zemaljskih korporacija. Ustanovljen je novi odbor koji treba ovu odluku još prodiskutirati. U pismu nije navedeno tko je trebao pismo primiti.¹³

U godišnjem izvješću *Česká beseda Záhřeb 1874-2014* pisalo se, da su kulturne aktivnosti, koje se danas održavaju sljedeće: kazališna sekcija „*Josef Václav Frič*“, miješani pripjev *Bohemia*, folklorna udruga *Jetelíček* i *Záhřebské sluníčko*, glazbena skupina *Lípa*, sekcija društvenog plesa *Polka*, sekcija *Přítel*, turistička sekcija, sekcija penjanje *Krakonoš*, *Češka dopunska škola*. (s.a. A, 1924:4)

7. ČASOPISI

Kako sam već napisala, mediji su imali iznimno bitnu ulogu u razvoju čehoslovačke kulture u Hrvatskoj. Prije Prvog svjetskog rata u Jugoslaviji nije postojao časopis zemljaka osim *Češkog lista*, koji je funkcionirao od 1911. godine do 1914. Nakon rata postupno izlaze dva tjednika u Zagrebu – *Čehoslovački listovi* (*Československé listy*) koji su izlazili od 1918. godine do 1922. i izdavala njih *Čehoslovačka obec* i *Glas (Hlas)* za koji nisam uspjela saznati tko ga izdavao. Niti jedan od njih nije imao dovoljno velike ambicije da postane jedino glasilo za cijelu češku manjinu. U 1922. godini počeo je Jaroslav Dittrich u Daruvaru izdavati *Jugoslavenske Čehoslovake* (*Jugoslávští Čechoslováci*), koji je uskoro stigao i na češka sela, ali nije se susreo s dobrim odazivom u gradovima. Sve se riješilo u godini 1925. kada je redakciju preuzeo Otto Sobotka. *List* se uglavnom posvetio životu češke manjine i donosio je puno poruka o životu čeških udruga i škola. Časopis je imao i različite priloge pa je tako jedan

¹³ Izvor: Originalno pismo od Češke besede u Zagrebu. 8. ožujak 1938. Zagreb

od njih nosio naziv *Dječji kutak*, a kasnije je postao zaseban dječji mjesečnik. (Prchlíková, 2011:15)

Osim časopisa za odrasle, bitnu ulogu u školovanju djece, samo na drugačiji način, imali su dječji časopisi. Prvi takav čehoslovački časopis bila je *Zornička*, koja je funkcionirala od 1925. godine do 1927. u srpskom Starom Pazovu. Glavna uloga časopisa bila je kompenzacija nedostatka odgovarajućih knjiga ili časopisa u školama i knjižnica. (Prchlíková, 2011:15-16)

Iako je većinu mjesta o *Zornički* zauzela literarna sekcija, odvojilo se i puno mjesta za druge rubrike. Proznih i edukativnih članaka bilo je u jednom izdanju časopisa oko šest. Najčešće su to bile popularne autorske bajke i priče s herojem-djetetom ili smiješne priče te one s moralnom porukom. Njihovi autori bili su uglavnom A. Hykšová i Stryko Lubomír, koji je napisao i nekoliko priča s nastavkom. (Prchlíková, 2011:18)

Znatno važnijim časopisom za djecu i mlade bio je *Dječji kutak* koji je bio izdavan u Daruvaru. Prvo je izgledao kao rubrika u časopisu *Jugoslavenski Čehoslovaci* od 1928. godine i od godine 1932. je objavljivan kao nezavisan magazin s malom pauzom tijekom okupacije u Drugom svjetskom ratu. *Dječji kutak* bio je prvi časopis za djecu u Hrvatskoj. (Prchlíková, 2011:15)

Ovaj časopis izlazi i danas. Od početka je imao funkciju čitanja za djecu, ali njegova glavna uloga je bila pružiti podršku učenju u češkim školama u Hrvatskoj. Pruža mogućnost djeci susretati se s češkim jezikom, koji ne uvijek mogu slušati u školama. Nadalje promiče književne pokušaje djece, čija djela objavljuje na svojim stranicama. (Prchlíková 2011:20)

8. ČEŠKA DOPUNSKA ŠKOLA U ZAGREBU

Česi koji su stanovali u selima često nisu imali prostore u kojima bi se okupljali i njegovali svoju kulturu. U nekim češkim gradovima su bile osnovane udruge, ali prije Prvog svjetskog rata se nije pojavio ni jedan čovjek, koji bi bio zainteresiran za osnivanje sjedišta čeških udruga. Ova potreba se počinje propitivati tek nakon godine 1918. *Čehoslovački savez* u Jugoslaviji bio je osnovan 1921. godine i osim svega ostalog počeo se zanimati i pitanjem češke škole. Prije rata postojale su samo dvije škole i to u Banatu i u Čupriji u Srbiji. Slovačke škole su u tome bile bolje. Od godine 1918. se broj čeških škola postupno povećava, ali razvoj ne napreduje dovoljno brzo. (Prchlíková, 2011:13)

Češke škole imale su različite statuse. Postojale su češke privatne škole i dopunske škole koje su bile izvan obveznog obrazovanja državne škole (u obije škole je *Češko ministarstvo obrazovanja* slalo učitelje), nadalje su bile još paralelne škole koje su bile osnovane u okviru državnih škola i bile su dozvoljene samo kada je bio broj učenika iznad 30 i u njima su radili

pripadnici češke manjina s jugoslavenskim državljanstvom. Osim toga postojale su još druge alternative kako probuditi interes za češki jezik i u najmanjim selima, gdje nije bilo moguće osnovati ni jednu školu. Tamo su se održavali različiti dječji programi i područne nomadske škole. (Ibid. :13-14)

Odmah nakon rata 1918. godine, vodeći članovi udruga počeli su shvaćati da će morati napraviti velike promjene u aktivnostima udruge. Kao prvo, došlo je pitanje češke škole. Mnogo imigranata je računalo na mogući povratkom u Češku, stoga bi bilo potrebno da djeca idu u *Hrvatskoj u školu*, s koje će biti moguće preći na školu u Češkoj. (Matušek, 1992:43)

Ali to nije bio jedini razlog. Češka svijest i ljubav prema materinjem jeziku budila je u ljudskim srcima snagu za trajno očuvanje i prenošenje svojega porijekla, znanja češkog jezika, *nauke* o domovini i prenošenja češkog kulturnog stvaralaštva na mlađe generacije.¹⁴

Članovi čehoslovačke manjine željeli su razvijati svoj kulturni i društveni život kako bi sačuvali svijest o nacionalnoj pripadnosti i jezik. Vrlo bitnu ulogu su u tome imale češke novine, čija je ciljana skupina bila u najširim slojevima i pokušavali su ući i među ljude koji su živjeli na selu i probuditi njihovu samosvijest. Novine su općenito napravile stvarno mnogo stvari za zemljake i imale su veliki utjecaj na gospodarski napredak i politička prava manjina, ali i već spomenuto osnivanje škola i društava, čija je uloga bila obrazovno-poučna i zabavna i u njihovom okviru su se počele otvarati čehoslovačke škole. (Dugački, 2012:25)

Manjine su dobile pravo na školovanje na svom jeziku tek Vidovdanskim ustavom i češke novine *Čehoslovački listovi* su se od 1918.-1922. godine snažno borile za osnivanje manjinskih škola, kako zemljaci ne bi još više izgubili svijest o čehoslovačkoj kulturi i porijeklu zbog smanjenja broja njihovih škola i nemogućnosti učenja češkog jezika. *Listovi* su zbog toga u godini 1920. počeli objavljivati početnicu češkog jezika u sklopu rubrike *České mládeži*, koja pohađa u jugoslavensku školu ili ju je završila. Novine su u to vrijeme izlazile s takvim naslovima poput: „*Loš je Čeh onaj, koji ne zna češki pisati i čitati*“ ili „*samo onaj tko umije češki pisati i čitati, smije ponosno reći: ja sam Čeh, Čehoslovak!*“. Upravo slično objavljivanje češkoga jezika bilo je poticaj za češke udruge, koje su se tada počele u većem broju osnivati te su počele sudjelovati u organizaciji za osnivanje škola. Formalnu brigu za osnivanje preuzeo *Čehoslovački savez* i češke novine *Jugoslavenski čehoslovaci*, koje su bile u Daruvaru od 1922. godine do 1941. godine, osim toga pobrinule su se za promidžbu. (Ibid.:35)

¹⁴ Izvor: http://www.ceska-beseda-zg.hr/cz/dopunska_skola/, pristup 4.2.2016

Novac za osnivanje škola i izgradnju školskih zgrada osiguravala *Matica, Savez* i društva. Materijalna pomoć dolazila je i od *Obrazovnog i podupirućeg društva Ilova* u Chicagu i iz Čehoslovačke. Nažalost, od 1927. godine čehoslovačko ministarstvo smanjilo je financijske iznose za manjinske škole. Puno je pomagala i *udruga Komenskog* u Pragu, ali i ta je godine 1925. napisala češkim udrugama u Jugoslaviji neka više ne mole za novce jer ih više ne mogu podržavati. Ovako je još više obaveza morala preuzeti *Matica školska* i pobrinuti se za financiranje. Nakon okupacije u Čehoslovačkoj i osnivanja protektorata 1939. godine, pomoć je u potpunosti prestala pristizati te je *Matica školska* dobivala novce od *Čehoslovačke banke*, i to do travnja 1941. godine kada je *Matica* prekinula svoj rad. (Ibid. :31-32)

Kada je stigao prvi učitelj Oldřich Pech, pripreme nisu bile završene i nisu bile riješene prostorije za školu. Dakle, prvo se počelo s jezičnim tečajevima i tek godine 1923. škola je mogla početi funkcionirati. Škola je, kao prvo, bila smještena u Krajiškoj ulici 38, a kasnije u prostorijama udruge u Mragaretskoj ulici, a tek od 1937. godine dobila je vlastitu dvoranu u novom *Češkom domu*. Školu je pohađalo u prosjeku 60 učenika i promijenilo se tamo nekoliko učitelja iz Čehoslovačke. Prvi je bio Oldřich Pech, drugi Josef Štěpánek, nakon njega je došao Karel Kořínek, Josef Greif, Adolf Polák i nakon godine 1945. došao je Oto Sosnovec. 1923. godine i 1924. škola je prvi put uspjela organizirati izlete češke djece u Čehoslovačku. Na čelu izleta je bio dr. Alfréd Šálek, učitelj Oldřiv Pech, svećenik Filip Homolka i učiteljica iz Varaždina Marie Švecová. (Matušek, 1992:43)

Češka beseda i *Čehoslovačka obec* osnovale su *Češku dopunsku školu* godine 1922. Školom je upravljao *kuratorij*, koji je bio sastavljen od istog broja članova *Češke besede* i *Čehoslovačke obce* na čelu s predsjednikom gospodinom Zborníkom.¹⁵

Uz pomoć gospodina Husáka, uspjela sam u arhivu pronaći stara pisma *Češke besede* i *Konzulata Republike Čehoslovačke u Zagrebu*, u kojima su se dogovarali o *Češkoj dopunskoj školi*.

U jednom pismu iz 8. studenog 1922. izabran je prvi učitelj: „*Konzulat Republike Čehoslovačke u Zagrebu objavljuje, da prema ministarstvu obrazovanja i narodnog prosvjećivanja u Pragu broj 10261./22 iz dana 23. listopada 1922. nabavilo je za češku jezičnu školu u Zagrebu odgovarajućeg učitelja, koji u kratkom roku nakon ubrzanog dogovora s pokrajinskim školskim odborom u Pragu stiže u Zagreb.*“¹⁶

¹⁵ Izvor: http://www.ceska-beseda-zg.hr/cz/dopunska_skola/, pristup 4.2.2016

¹⁶ Izvor: Pismo od Konzulata republike Čehoslovačke u Zagrebu. 8. studeni 1922. Zagreb. Preslika pisma nalazi se u privitku broj 1.

U svakom slučaju trebala bih započeti time, kako je uopće došlo do ostvarenja *Češke dopunske škole u Zagrebu* jer to nimalo nije bio jednostavan zadatak i samo velika volja nije bila dovoljna, jer su se Česi susretali s brojnim preprekama, koje je trebalo riješiti i tako si pronaći put do toliko željene škole za djecu. O prvim aktivnostima za ostvarenjem ovoga sna, čitala sam u člancima iz godine 1919.

Potreba češke škole je vrlo posebna i njezinom prvom fazom je moguće prihvatiti kazalište lutaka i tečaj jezika za djecu. Do sada su bile organizirane tek dvije predstave. Jedna je bila u *Besedi* i druga u *Obci*. To je zbog toga jer je tečaj, možemo reći, štekao, stoga bi bilo dobro bar organizirati redovno kazalište lutaka. Barem svaku drugu ili treću nedjelju, da djeca mogu čuti češki jezik da ga potpuno ne zaborave. (Toula C, 1934:123)

Nažalost nisam našla nikakve slike kako je kazalište izgledalo i kako bi prema tome mogla procijeniti koliko je bilo financijski zahtjevno, ali prema člancima sam zaključila da je bilo stvarno malo.

Te iste godine slavio se sveti Nikola što se pokazalo kao omiljeni događaj. *Češka beseda* je na taj dan organizirala zanimljiv program, koji je uključivao poklone od Nikole, hranu, živu glazbu, ples te čak i lutriju za živu gusku. Tu večer je također bilo najavljeno da će se ponoviti tečaj čeških plesova i održavat će se svaku nedjelju navečer, što je prema samom autoru članaka u redu, jer je ipak to nešto što ljude više povezuje s domovinom u kojoj se stalno nedjeljom pleše. Održana je bila i kazališna predstava lutaka za djecu i tekst opet ističe kako to je jedinstvena možda čak i jedina prilika za najmanje kako bi čuli kvalitetan književni češki jezik. (Toula C, 1934:128)

Proslava svetog Nikole bila je očigledno vrlo bitan događaj budući da je popraćena brojnim novinskim člancima, cca na svakoj trećoj stranici svih zbirka koje sam koristila. Ova zadnja točka se toliko često ističe u člancima o kazalištu, da je to postalo malo dosadno. U člancima se često nalaze vrlo slične rečenice kao što je: „...predstava tijekom koje – kad već ništa drugo – su naši mladi opet slušali bar malo književnog češkog jezika.“¹⁷

Iščitavajući članke stekla sam dojam da su autori htjeli poručiti nužnost nekakvog ustaljenog programa, kako bi djeca čula kvalitetan češki. Zbog prijašnjih pročitanih članaka ja bih to svojim riječima prevela kao: Ako nam nećete omogućiti vlastitu školu, imamo drugu varijantu. Možemo se mi snaći i bez vas i vaše pomoći. Tko su oni koji nisu to omogućavali?

¹⁷ „...představení, při němž – když nic jiného – slyšela naše mládež alespoň zase trošku spisovné češtiny.“ (Toula C, 1934:128)

Čovjek bi odmah zamislio neki birokratski ured, ali kad sam čitala dalje, saznala sam, da to uopće nije bilo tako.

U godini 1920. napisan je članak da još uvijek nema čeških škola, iako je bilo već nekoliko pokušaja za njihovo ostvarenje. Čak je i bila napravljena lista s opisom djece, ali od toga nema nikakvih rezultata jer nedostaje mjesto za školu.

Djeca su se nalazila samo kad su se održavale predstave kazališta lutaka. Kazalište se zove *Alšovo* i vlasnica je gospođa Vodová, koja ga je imala za svoja dva sina, ali voljela ga je posuđivati članovima češke manjine.

Kad sam čitala članak dalje, pojavili su se već meni dobro poznati aspekti takvih članaka, gdje autor piše, da je kazalište lutaka za djecu za sve, da nadoknađuje školu i razvija dječju dušu, ima odgojiteljski karakter i koristi isključivo češki književni jezik. (Toula C, 1934:140-145)

Potpuno se slažem s time da kazalište ima dobar utjecaj na razvoj djeteta, ali malo mi je nezamislivo da bi imao tako veliki utjecaj o kojem članak piše. Razloge zašto sam već spomenula.

Još se ističe to, kako roditelji ne smiju braniti djeci da idu tamo gdje ih vuče srce. (Toula C, 1934:141) Smatram da to je sve preuveličavanje. Dijete voli ići u kazalište lutaka jer voli bajke i ostalu djecu, bez obzira na njegovu izvornu domovinu ili kulturu jer mislim da u njihovim godinama toga nisu još svjesni. Naravno, to je prvi korak od kojega se čovjek, a kasnije udruga može pomaknuti dalje. Mora se negdje početi kako bi bilo na čemu graditi. Sigurno je dobro što su počeli malim koracima jer kako sam napisala, pokazalo se problematično ustanoviti redovno kazalište lutaka, koje nije toliko zahtjevno za organizaciju kao škola, koju su htjeli već prije kazališta.

25. lipnja 1920. godine prvi put je izašao članak o upisima djece u školu. Broj potencijalnih učenika je oko 60 i to različite dobi. Iako se broj čini velik, nije bio dovoljan za osnivanje vlastite češke škole - privatne ili javne. Činilo se da u Zagrebu ima puno više češke djece, ali ovaj broj ukazuje na nešto drugo. Rok za upis se produžuje do 3. srpnja, a svi koji nisu upisali svoju djecu još to mogu napraviti u knjižari J. Merhauta u Marovskoj ulici na broju 23 tijekom čitavog dana. Ako se na kraju sazna da uistinu nema više djece, bit će osnovan tečaj jezika koji će se održavati svaki četvrtak i bit će za svu djecu koja poznaju češki jezik i bit će u sljedeće godine u drugom, trećem, četvrtom ili petom razredu neke hrvatske škole. Nakon prijave za tečaj, prisutnost postaje obaveznom i tečaj će biti raspodijeljen u četiri odjela prema tome u kojem je razredu trenutačno dijete. Naučit će pisati, čitati i u

odjelima će se prepričavati materijal iz hrvatskih škola, ali na češkom jeziku. (Toula C, 1934:143-144)

Tri dana kasnije bio je izdan članak o tome, kako su obje udruge imenovale tri predstavnika za uži izbor za osnivanje privatne osnovne škole u kojoj bi primarni jezik bio češki. (Toula C, 1934:144)

Za razliku od teksta prije koji je uglavnom pokazao na nedostatak djece, ovaj pokušava riješiti problem s mjestom jer u *Besedi* škola ne može biti zbog nemogućnosti daljnjeg razvitka. Poslije ove točke udruge su odustale od privatne škole, koja je trebala pomoć svih zemljaka i kako se u članku piše, sljedeću brigu za ostvarenje škole preuzima redakcija *Čehoslovačkih listova*. Nakon toga se opet ističe potreba većeg broja prijavljene djece i mole sve roditelje neka se prijave tijekom sljedećih 14 dana, do 14. lipnja u redakciji časopisa. Državljanstvo roditelja nije bitno. Mogu doći svaki radni dan između 18 i 19 sati da upišu svoju djecu. Dijete mora do kraja godine navršiti 6 ili najviše 9 godina, ali roditelji mogu već prijaviti i djecu koja će pohađati kolu tek za godinu dana ili dvije kako bi ukupna registracija bila osnova za drugo planiranje. (Toula C, 1934:144)

To što u članku slijedi me iznenadilo i to na veoma loš način. Redakcija piše da se nada da neće biti takvih zemljaka koji bi izbjegli ovu narodnu dužnost, da trebaju širiti informaciju o upisima, ali uglavnom, i sad slijedi za mene nevjerojatna informacija, neka prijavljuju imena svih roditelja, za koje znaju, da nisu upisali svoju djecu u roku i to još bez isprike, kako bi onda redakcija mogla javno pokazati: „...imena svih nesvjesnih ljudi, koji ne osjećaju na češki način i nemaju prava sami sebe zvati Čeh.“¹⁸

Ove informacije se ponavljaju i u nekoliko sljedećih članaka u kojima je vidljivo nagovaranje roditelja da upišu svoju djecu. Shvaćam da su se oni jako trudili kako bi osnovali češku školu, koju je željelo puno ljudi jer bi na taj način mogli ponuditi svojoj djeci obrazovanje. Cilj im je bio učiti djecu o kulturi predaka i povezanosti sa starom domovinom da ne zaborave gdje je njihovo podrijetlo i s tim povezanu povijest, običaje, svijest i novi način doživljavanja stvari oko sebe, uglavnom omogućiti njima otkriti svoj identitet, ali mislim da su autori članaka mogli formulirati svoje nagovaranje malo drugačije i blaže.

Identitet je pojam koji ima mnogobrojne definicije. Općenito možemo identitet doživljavati kao shvaćanje sebe samog i također reakcije na druge.

¹⁸ „...jména neuvědomělých lidí, kteří český necítí a nemají práva říkati si Čech.“ (Toula C, 1934:144)

„Bez obzira na to da je osjećaj identiteta individualan, podrazumijeva osjećaj pripadnosti zajednici, podrazumijeva osjećaj pripadnosti zajednici jer je potreba za udruživanjem i povezivanjem s drugim ljudskim bićima impetivna ljudska potreba.“ (Grbić, 2014:39)

Tijekom istraživanja identiteta je potrebno posvetiti veću pažnju emocijama i strategijama koje se odvijaju na granicama koje formiraju pojedinci i kolektivi u komunikaciji. Identifikacijski procesi su dio procesa modernizacije i možemo njih naći u svim društvima. Identitet je dinamičan, razvija se u interakciji s drugima. (Ibid. :34-35)

Jadranka Grbić u svom radu piše sljedeće: *„Predodžbe i vrednote zajedničke skupini u velikoj su mjeri određivale tko pojedinac jest. Nasuprot tome, drže teoretičari modernoga doba, u kontekstu modernosti izgubila se sposobnost apriornoga smisla društvenih subjekata... tradicija se ne nameće pojedincu, već je on relativno slobodan da sam definira vlastito kulturno nasljeđe, u suglasju sa svojim potrebama i željama, ali i prisilama kojima je izložen. Teorije modernosti pojedincima ostavljaju širok prostor za samoizgradnju i samodefiniranje, a konstrukciju identiteta drže projektom pojedinca u cilju razvoja vlastitoga, 'istinskoga' sebstva.“* (Ibid. :35)

Djeca nisu u tim godinama kada se mogu sama odlučiti žele li ići u češku školu i sama otići na upise. Trebaju nekoga tko će to odlučiti umjesto njih, tko njima daje tu mogućnost još više se na neki način razviti. Ako s godinama saznaju da to nije taj put, kojim bi htjeli nastaviti, onda se mogu slobodne volje odlučiti izaći iz ove škole. Međutim, ne mislim da je ovaj način nagovora roditelja upisati svoju djecu u školu korektan. Nagovaranje, odnosno primoravanje na upis djece u češku školu bilo je u tolikoj mjeri da se prijetilo roditeljima - ako nećete upisati svoje djecu, stavit ćemo vaše ime u novine, neka svi vide tko ste – niste Česi.

5. lipnja u trećem članku bilo je najavljeno da se upis produžuje do subote 19. lipnja i tada se upisi obavezno moraju završiti, jer u sljedećem mjesecu počinju praznici i opet se piše da će imena roditelja, koji neće prijaviti svoju djecu, biti objavljena u 20. broju časopisa. (Toula C, 1934:144)

Informiranje čitatelja nastavlja s vijestima kako se pojedinci malo trude, odnosno da njihov interes za osnivanje škole nije dovoljno velik. Ponavljaju se informacije kao koliko godina djeca moraju imati, da moraju biti rođeni od 1. siječnja 1911. godine do 31. prosinca 1916. Potrebno je pokazati uredima da tu će biti dovoljno velik broj češke djece, ali do tada se prijavilo vrlo malo roditelja.

Oni koji će se prijaviti trebaju također potpisati koliko novaca bi mogli dati u slučaju školarine, ali nije to obavezno, kako ljudi ne bi zbog toga odustali od upisa. Ovako nitko nema ispriku izbjeći svoju narodnu dužnost. (Toula C, 1934:145)

Planirano je da bi škola u godini 1920./1921. imala jedan razred s dva odjela i jednog učitelja, no u planovima se ne objašnjava kako bi jedan učitelj istovremeno predavao u dva odjela, a niti je navedeno da će biti dva termina.

Redakcija je već pokrenula komunikaciju s *udrugom Komenskog* o slanju učitelja bez da je prije toga rješila da prvo moraju rješavati osnovne probleme koji nisu mali – broj djece i prostorija za školu. (Toula C, 1934:145)

17. srpnja bilo je najavljeno da su upisi pokazali da u Zagrebu ima 52 školske djece i od toga je primljeno 32 djece čeških roditelja koji znaju češki i onda od toga je u godinama 1914. i 1913. rođenih samo 14. To uopće nije dovoljan broj za osnivanje privatne ili javne češke škole. Unatoč tome neke bogate obitelji odlučile su se pozvati na svoj račun učitelja iz Češke, koji će njihovu djecu privatno učiti. Na temelju toga njih redakcija hvali i savjetuje ostalima da ako imaju u Češkoj rodbinu, najbolje bi bilo poslati svoju djecu na neko vrijeme njima i neka se tamo školuju. Za ostalu djecu koja dobro znaju češki, pobrinut će se redakcija časopisa, omogućit će njima tečaje češkog i čehoslovačke povijesti, koje će dopunjavati hrvatska škola. (Toula C, 1934:146-147)

Nepoznati pisac, autor ovoga članka u *Zbirci 2*, nije zaboravio napisati kako svi sumnjaju da ovaj broj djece je vrijedan, da to je vrlo sumnjivo i uporno mole ljude neka prijave one za koje znaju da nisu svoju djecu upisali. Teško je povjerovati da bi dvadesetih godina 20. stoljeća roditelji poslali svoju malu djecu koja mogu imati tek oko 10 godina na nekoliko mjeseci svojoj rodbini u Češku i da bi bili od njih udaljeni nekoliko stotina kilometara.

Kasnije novine informiraju češke roditelje čija djeca studiraju u Zagrebu, ali planiraju ih poslati u Češku na studij, da mogu svoju djecu pripremiti što se tiče jezika i nekakvih predmeta jer umirovljeni češki profesor u Zagrebu nudi svoje usluge. (Toula C, 1934:152)

U medijima saznajemo da dok ostvarenje škole ima velike probleme, *Kazalište lutaka* ispunjava svoju ulogu vrlo dobro i popularno je među djecom jer je dvorana uvijek popunjena. Zbog toga koliko ga djeca vole, autor moli roditelje da ne oduzimaju svojoj kćeri ili sinu tu radost i da ih dovedu na sljedeće predstave. Uz članak se najavljuje i program za sljedeće i nakon predstave doći će sveti Nikola i onima koji su dobri dati će neki poklončić. Za odrasle će biti pripremljen program s plesom i gosti su dobrodošli. Ulaznica stoji tek 29 koruna. (Toula C, 1934:164)

U nedjelju 19. studenog počeo je zimski sezona kazališta lutaka i u članku se pojavljuju aspekti kao što je nagovaranje roditelja neka dovedu djecu. (Ibid. :165)

Otvaranje zimske sezone je prema svemu počelo odlično. Glavnim akterima bili su gospođa Vodová i gospodin Kindl, koji se, kako se u članku piše – „*doslovno žrtvuju*“, ali u očima djece nalaze sreću. Predstava je bila za siročad umrlih vojnika i završena je bila zbirkom. (Ibid. :166)

To što mi se ovdje nije sviđalo bilo je to da se akteri žrtvuju. Prema mome mišljenju mogli su koristiti adekvatnije riječi. Akteri su to radili jer su u tome uživali. U tom slučaju nije potrebno pisati, da se neko žrtvuje za druge nego na primjer reći da posvećuje puno svog slobodnog vremena.

Ideja škole izašla je iz lokalne potrebe i zahvaljujući sudjelovanju članova, omogućila je obrazovanje djece ne samo u Zagrebu, nego i na selima. Saznalo se, da sve aktivnosti i snaga udruga će ispasti beskorisno ne uspiju li osigurati obrazovanje mladim ljudima u češkoj školi. (Toula A, 1934:22)

Kako sam navela brojne probleme s kojima su se članovi susretali i kako su to bili problemi, koji se teško rješavaju, prvo veliko iznenađenje je došlo, kada je bilo 31. listopada 1922. godine poslano pismo *Češkoj besedi*, gdje stoji da je *Ministarstvo obrazovanja u Pragu* odobrilo zahtjev za udžbenike i pomagala za dopunske češke tečaje. Uz pismo je lista svih naručenih knjiga i s njihovim brojevima.¹⁹ Osam dana kasnije, primljeno je drugo pismo, gdje stoji, da je *Ministarstvo obrazovanja u Pragu* spremno poslati u Zagreb učitelja.²⁰

Za pitanja škole, stvoreno je *kuratorijum*²¹ o kojem ću još pisati. Škola je bila prve godine smještena u *Besedi*.

Od osnivanja škole je imao veliku korist Daruvar, koji nije osnovao tečaje jezika, što bi se kao prvo očekivalo, nego je odmah ustanovio privatnu školu s dva razreda. Kasnije su od toga imala korist i druga mjesta na selima, koja su prema posebnim aspektima osnovala privatne škole ili barem jezične tečaje.

Češka beseda je omogućila u devet mjesta češko školsko obrazovanje u sljedećim mjestima: Zagreb, Daruvar, Bjelovar, Hercegovac, Kaptol, Osijek, Ludina, Medjurić, Lipovljani. (Toula A, 1934:22)

Ustanovljena je i ženska udruga, koja se trebala brinuti za održavanje nacionalne svijesti među djecom i mladima koji su izašli iz škole. (Ibid. :23)

¹⁹ Izvor: originalno pismo od Konsulata republike Čehoslovačke u Zagrebu. 31. listopad 1922. Zagreb

²⁰ Izvor: originalno pismo od Konsulata republike Čehoslovačke u Zagrebu. 8. studeni 1922. Zagreb

²¹ Kuratorij – institucionalno tijelo u kojem su zastupljeni članovi Češke besede i Čehoslovačke obce.

Konzulat je postao vrlo aktivan u komunikaciji s udrugama. Na primjer kad su saznali, da je došlo do greške što se tiče knjiga, odmah su to najavili s obećanjem, da će to uskoro nadoknaditi.²²

20. studenog 1922. godine je *Češka beseda* i *Čehoslovačka obec* izdala obavijest zemljacima, gdje ih se informira da će se dugogodišnja želja Čeha i Slovaka napokon ostvariti zahvaljujući dolasku kvalificiranog učitelja, koji je stigao u Zagreb prošli tjedan. Učit će u nekoliko tečajeva prema stupnju znanju češkog jezika, prema starosti djece i prema slobodnom vremenu, i to u prostorijama *Besede* na Preradovićevom trgu, koje su već bile spremne.

Upisana će biti sva djeca čehoslovačkih roditelja iz javnih i srednjih škola u Zagrebu i okoline bez obzira da li znaju češki ili ne. Upise organizira učitelj od 22. do 25. studenog od 16 sati do 19 u *Češkoj besedi*. Na upise je nužno dovesti djecu, kako bi mogla biti smještena u odgovarajući tečaj.

Vojtěch Zborník i Vojta Režný, predsjednici *Češke besede* i *Čehoslovačke obce* su 20. studenog 1922. najavili zemljacima u pismu, da tečajevi će početi u nedjelju 26. studenog u 10 sati uz ceremoniju s govorima, recitacijom djece i himnama. Školska pomagala su već spremna i bit će besplatno podijeljena djeci, kojoj će se osim toga posuđivati knjige iz nove školske knjižnice. Svi su dobrodošli. Udruge mole sve ljude neka dođu kako bi mogli vidjeti ostvarenje jednog velikog čehoslovačkog sna u Zagrebu.²³

U novinskim člancima, koje ne mogu točnije identificirati jer nije jasno gdje su objavljeni, tko ih je napisao, niti kada su izašli zbornik/knjiga ima samo natpis 1 1922 - 1934²⁴ bilo je upisano 60 djece koja su bila podijeljena u četiri skupine prema znanju češkog jezika, s obzirom na dobnu starost i slobodno vrijeme jer su djeca pohađala i hrvatsku školu. Ovako su djeca često išla u *Češku dopunsku školu* subotom i uglavnom nedjeljom, kako mi je rekao gospodin Husák. Tijekom upisa djece saznalo se da 23 od 60 nije znalo češki jezik što je 45% od ukupnog broja učenika.

Predmeti su prema jednom anonimnom novinskom članku u *Zbirci 1* bili: prirodne znanosti, čitanje, pjevanje, gramatika i pravopis, nacionalna povijest, zemljopis, povijest i stil.

Svečano otvorenje škole bilo je popodne u nedjelju 26. studenog 1922. u *Češkoj besedi*, gdje je bilo puno ljudi (roditelji, predstavnici češkog konzulata i mnogo drugih). Goste je dočekaao predsjednik *Češke besede* profesor dr. Smetánka, kasnije je govorio konzul ing. Pára,

²² Izvor: originalno pismo od Konzulata republike Čehoslovačke u Zagrebu. 9. studeni 1922. Zagreb

²³ Izvor: Pismo od Češke besede i Čehoslovačke obce, Vojta Režný i Vojtěch Zborník. 20. studeni 1922. Zagreb.

²⁴ Zbirka obuhvaća tekstove iz novina Československé listy, Národní listy, Krajan, Jugoslávští čechoslováci.

predsjednik *Čehoslovačke obce* Režný, pokrajinski inspektor dr. Bosanac i učitelj Pech, kako sam pisala u tekstu ranije. Djeca su recitirala stare pjesme i sve je bilo završeno narodnom himnom. Te godine se škola dva puta pojavila na javnosti i to na dan sv. Nikole 8. prosinca 1922. kad se popodne skupilo 72 djece koja su dobila poklone i onda za Božić kad su se u *Češkoj besedi* pokazivale pjesme, poezija i igre. U organizaciji su pomogli učitelj Pech i gospodin Kindl. Jedina loša stvar koja se tada saznala je bila ta, da prostor *Češke besede* nije dovoljno velik. (Toula B, 1922:6)

10. siječnja 1923. primjeno je pismo od konzulata da je *Ministarstvo obrazovanja u Pragu* odobrilo zahtjev koji je postavio učitelj Pech i dozvoljava božićnu proslavu s poklonima za siromašnu čehoslovačku djecu uz suradnju s *Čehoslovačkom dopunskom školom* i šalje 1.000 koruna.²⁵

Čehoslovačka obec je 18. lipnja 1923. godine izdala listu o osnivanju *kuratorija dopunske škole* i je adresirana *Češkoj besedi*, gdje stoji da je odbor *Čehoslovačke obce* prodiskutirao na svom sastanku upravu *Čehoslovačke dopunske škole*. Održavanje škole je s podrškom *Ministarstva obrazovanja u Pragu*, ali i bez nje moralna dužnost je to češke manjine i to prema sebi i prema naciji. Svoju dužnost čovjek može ispuniti kroz češke udruge ili kroz novu organizaciju roditelja školske djece. *Čehoslovačka obec* ne želi stvarati novu udruhu bez povijesti i tradicije i zato će briga o školi ostati u zajedničkim rukama *Besede* i *Obce*, koje već imaju svoje ustanove, tradiciju, dobro ime i sposobne tajnike koji poštuju čehoslovačku i hrvatsku kulturu i znaju reprezentirati manjinu u javnosti i uredima. Ovo načelo je moguće održati zajedničkom organizacijom koja će se zvati *kuratorij škole* i za koju će odgovarati obje udruge kao pravne osobe. *Kuratorij* će biti prisutan za sva pitanja oko čehoslovačkog školovanja u Zagrebu. Stvoren je od pet članova *Češke besede* i pet članova *Čehoslovačke obce*, zajedno s direktorom škole i predstavnikom *veleposlanstva Čehoslovačke Republike*. U slučaju da se udruge ne bi mogle dogovoriti, o sastavu *kuratorija* odlučit će specijalni odjel sastavljen od dvoje ljudi iz *Besede* i dva iz *Obce*. Mandat traje godinu dana i nakon toga se izabiru novi predstavnici. Članom *kuratorija* čovjek prestaje biti u trenutku kada je izgubio svoje članstvo u jednoj od udruga. Predsjednik *kuratorija* je jedne godine iz *Besede* i druge godine iz *Obce*. Odluke može donositi samo tijekom prisutnosti još dva člana iz obje organizacije. Za imovinu škole i sve financije, koje su odvojene od financija udruga, odgovara blagajnik i namijenjene su samo za školske potrebe. Blagajnika kontroliraju obje udruge. U slučaju da škola bila zatvorena, *kuratorij* će ostati i pobrinuti se za otvorenje nove škole. Ako

²⁵ Izvor: Pismo od Konzulata republike Čehoslovačke u Zagrebu. 10. siječanj 1923. Zagreb.

bi propala jedna od udruga onda će se cijela briga o školu prevesti na udrugu koja je ostala. Kad bi propala škola i obje udruge onda *kuratorij* vrata dio imovine i financija *Ministarstvu obrazovanja u Pragu* jer novci potječu od njih i o ostalom dijelu će odlučiti skupština udruge koja je najduže funkcionirala. Dogovor o organizaciji i njegovanju škole udruge će potvrditi pismenim ugovorom.²⁶

Čehoslovačka obec je 21. lipnja 1924. izdala obavijest, da novim je direktorom *kuratorija Čehoslovačke dopunske škole* imenovan gospodin Jícha.²⁷

Kuratorij češke dopunske škole sklopilo je kasnije ugovor s gospodinom Kindlem, koji je stolar i vrlo aktivan član. *Kuratorij* daje gospodinu Kindlu stan u Krajiškoj ulici na broju 38 i piše što sve se može koristiti. To je sve besplatno, ali režije se plaćaju posebno i gospodin Kindl se mora pobrinuti za čistoću u školskim prostorijama i opisuje se što sve to uključuje. Osim toga će popravljati školski namještaj, odgovoran je za školsku opremu i uzimanje školarina od roditelja.²⁸

2. srpnja 1924. godine primljeno je pismo od konzulata u kojem se piše, da je *Ministarstvo obrazovanja u Pragu* poslalo *Češkoj besedi* financijski poklon u iznosu 54.000 dinara. Ovi novci namijenjeni su isključivo za najam školskih prostorija *Češke dopunske škole u Zagrebu* za godinu 1924.-1925.²⁹

1. ožujka 1925. godine *Češka dopunska škola u Zagrebu* organizirala je proslavu na dan 75. rođendana predsjednika Masaryka. 6. ožujka, znači pet dana kasnije, proslavila je njegov rođendan i cijela *Češka beseda* uz večer s pjesmama Smetane, gdje je sudjelovao profesor Josef Jiránek, virtuoz na klaviru iz Praga. O važnosti tog dana progovorio je učitelj Oldřich Pech. Zagreb se time pridružio i drugim stranim gradovima.

S proslavom je prva počela dopunska škola. Organizirala je zabavu za djecu povezanu s drugim događajima. Sjećanja na dalekog taticu, kako su ga u ovo članku nazvali, bila su sadržana u pjesmama i pričama, ali i u vlastenečkim slikama i lutkama. Nastup je imalo 22 djece i njihove predstave bile su predivne i slatke. Slavlje je bio veselo jer nitko nije htio ništa previše formalno, nego da to bude što najviše srdačno. Taj dan je *Beseda* bila skroz puna. Neto prihod koji je činio 2.500 dinara bio je poklonjen za dječje božićne poklone. (Toula B, 1922:28)

²⁶ Izvor: originalna lista od Čehoslovačke obce u Zagrebu. 18. lipnja 1923. Zagreb. Preslika pisma nalazi se u privitku broj 2.

²⁷ Izvor: Pismo od Čehoslovačke obce. 21. lipanj 1924. Zagreb

²⁸ Izvor: originalno pismo od Kuratoria čehoslovačke dopunske škole u Zagrebu. Datum ne poznato.

²⁹ Izvor: Pismo od Konzulata republike Čehoslovačke u Zagrebu. 2. srpnja 1924. Zagreb

Rođendan Masaryka se nije održavao samo te godine nego i u narednim godinama. Našla sam na primjer i članke iz 1934. godine i program je bio manje ili više vrlo sličan proslavi prije nekoliko godina. Jedna od većih razlika bila je na proslavi u dopunskoj školi, kada je gospodin Toula održao predavanje, na koje je pročitao Masarykove osobne uspomene iz svoje mladosti. Na temelju toga djeca su mogla saznati, da je predsjednik u stvarnosti bio skroman dečko sa sela, koji je odrastao na normalan način bez posebnih efekata, čime se pokazala njegova čovječnost.

Masaryk na kraju kaže: „*Zapamtite našu povijest, a zatim pogledajte položaj naše zemlje. Mislim da smo se uspjeli držati! Već to je vrijedno toga. Uvijek ćemo biti jedan mali narod, ali zato moramo učiniti više od drugih i biti pametni, ali ako nam netko dođe s nasiljem – nećemo se predati! Ne predati se, to je sve!*“.³⁰

Kasnije se u sljedeći program pridružio još učitelj Štěpánek i gospodin Chvála, koji je bio suosnivač *Češke besede* i u to vrijeme imao 84 godina. (Ibid. :86)

14. lipnja 1925. godine djeca su pripremila satiričnu predstavu koja je dokazala da dobre osnove od profesionalnog direktora kao što je gospođa Vrbaničová, mogu još više razvijati njihov talent. Sve je bilo na visokom nivou, čak i predstave pojedinca. *Beseda* je bila puna ljudi, kao što je uvijek bila, kad bi djeca organizirala neki specijalni program. Pokazalo se, kako je zahvalno utjecati na odrasle kroz njihovu djecu. Školska godina je završila 27. lipnja ispitom u 11 sati. Godišnji ispiti postali su lijepom tradicijom. (Ibid. :29)

Tu se opet može vidjeti velika razlika između toga kako to je bilo prije i kako sada. Kome bi ikada palo na pamet, da će ispiti postati lijepom tradicijom. Mrze ih djeca i učitelji. Znači to previše posla, truda i nervoze za sve, ali kad bih o tome trebala početi pisati i uvijek uspoređivati kako to je bilo tada i sada, ovaj diplomski rad bi bio previše dug i ne bih mogla sve obuhvatiti. Uglavnom je li moguće, da ljudi toliko vole svoj jezik i svoju izvornu kulturu, da se čak i tješe od preispitivanja i pokazivanja svojih znanosti? Možda na početku... Prve dvije godine. Ali kasnije? Teško je nešto tako zamisliti, kada nismo bili u tu cijelu atmosferu i problematiku uključeni, tako je i teško nešto tako propitivati ili kritizirati.

Prisutan je bio zastupnik konzula J. Pavlovský, *kuratorij* i puno roditelja i djece. Svi su bili iznenađeni time kako dobro djeca znaju češki jezik, povijest, zemljopis i čitanje. Najbolji učenici su dobili knjige i 1.500 dinara za štednu knjižnicu u Daruvarskoj banci. Na kraju

³⁰ „*Uvědomte si naše dějiny a pak se podívejte na polohu naší země a považte, že jsme se udrželi! Už to stojí za to. My budeme vždycky národ malý, ale proto musíme dělat víc, než jiní a být šikovní, ale kdyby na nás někdo šel s násilím – tož se nedatí! Nedat se, to je všechno!*“ (s.a., 1922:86)

ceremonije je J. Pavlovský najavio, da učitelj Pech će na početku nove školske godine otići u Njemačku jer se on sam tako odlučio. Pavlovský mu zahvalio za skoro tri godine rada i zaželio puno sreće. Kad je nakon toga došao učitelj Pech kako bi nešto malo rekao svim prisutnim ljudima, neki su čak i počeli plakati. Popodne se nastavilo s bogatim zabavnim programom i o par dana kasnije je 17 djece otputovalo na praznike u Čehoslovačku. (Ibid.)

Godine 1926. osnovana je u okviru *Čehoslovačkog saveza školska matica*. Njezina uloga bila je voditi brigu o već osnivanje privatne češke škole. Prvim predsjednikom bio je Josef Bezdiček. Kad je bila *matica* osnovana, njezinim prvim zadatkom bilo je osnivanje jaslica uz privatne škole u Daruvaru, otvorenje paralelne škole u Prekopakri i Brestovcu i češki tečaj u Pakraci. Postoji nekoliko listova o njezinim ulogama i za što sve se matica zaslužila, jer je bila stvarno vrlo aktivna u organizaciji obrazovanja. U godini 1929. nastala je potreba da se lokalna briga o čehoslovačko školovanje premjesti u Zagreb. Tamo je u godini 1930. novi predsjednik Lev Kalda. Bitnim pitanjem za čehoslovačke škole bilo je obrazovanje učitelja i zato je matica već od početka organizirala različite tečaje čehoslovačkog jezika i omogućavala stipendije. Apsolvente je onda slala na godinu dana u Prag kako bi još više probudila nacionalnu svijest i stručne znanosti. Ovo je ali nažalost nakon nekog vremena bilo otkazano zbog financijskih razloga. Nužno je reći da ni tako to nije bio veliki broj ljudi nego na primjer samo dva učitelja. Kako bi ovo bilo bar malo nadoknađeno, češki učitelji počeli su učiti nacionalne jugoslovanske predmete na hrvatskom jeziku, što su do tada radili hrvatski učitelji i bila je otvorena učiteljska knjižnica u Daruvaru. (Ibid. :106-107)

Vjerojatno jedini zanimljiv članak iz godine 1927. i koji je uključivao češku školu je bio taj, koji je napisao o suradnji između škola. 22. i 23. lipnja je 35 učenika iz *Čehoslovačke škole* u Međuriću i 6 iz Ludine otputovalo u Zagreb. To je bio prvi put kad su ove škole nešto takvo organizirale i imalo to veliki uspjeh. Za cijelo putovanje brinuli su se članove *Besede*, jer ove dvije škole nisu toliko aktivne, iako su bile potpisane kao organizatori ovoga izleta. U članku se piše kako se ljudi nadaju da ovi „organizatori“ će time ovako dobiti iskustvo za sljedeći put. (Ibid. :37)

24. ožujka 1928. održano je predavanje gospodina Kindla o aktivnostima manjina u inozemstvu i o pitanju starije djece. Krajem mjeseca je onda bila organizirana proslava u povodu godišnjice rođendana Jaroslava Vrchlickog s predavanjem učitelja Kořínka, koji je progovorio o ovom velikom českom pjesniku. (Ibid. :42)

Osim učiteljskih izleta, organizirana su i druga sudjelovanja sa zemljacima. Na primjer *Studentska filharmonija u Pragu* je 2. kolovoza 1928. najavila da će imati predstavu u

Zagrebu u kazalištu. To sve uz proslavu 10. godišnjice republike. U pismu filharmonija moli za propagandu koncerta i lokalnu kulturnu podršku kako bi koncert imao što najveći oglas.³¹

9. ožujka 1929. *Čehoslovački savez* u Beogradu izdao je oglas gdje nudi učiteljsku stipendiju, jer i češke javne škole trebaju učitelje. Nudi se stipendija za jednog učitelja koji je već prošao kroz nekakav učiteljski jugoslavenski sustav u do sada ne radi u češkoj ili slovačkoj školi. Stipendija će trajati jednu godinu za tečaj češkoj jezika u Pragu i iznosi 700 koruna mjesečno i platit će se i troškovi za putovanje. Prednost imaju muškarci. Zahtjev je nužno poslati *Čehoslovačkom savezu u Beogradu* do kraja svibnja. U pismu je i lista svih potrebnih dokumenata, koje je potrebno poslati uz prijavu. Ako će se prijaviti učitelj, koji već radi u nekakvoj drugoj školi nego češkoj ili slovačkoj, stipendija njima može biti odobrena samo u slučaju da nemaju 30 godina ili više i nemaju iskustvo duže od 10 godina.

Osim ovoga natječaja u pismu stoji nužna molba o popisu svih zemljaka koji studiraju učiteljski fakultet u Jugoslaviji. Uz to napisati ime i prezime, godinu rođenja, boravak roditelja, gdje studira i koju godinu, da li zna češki ili slovački i koliko dobro i kakve su mu ocjene. Ovaj popis je vrlo bitan za budući razvoj čehoslovačkog školovanja. U pismu se doslovno piše: „*Svaka mala vijest koja bi nas dovela do otkrića svakog pojedinog učitelja je za češki dio školovanja egzistencijalno vrijedna*“.³²

Godinu dana kasnije 12. rujna 1930. objavljen je natječaj za dva čehoslovačka učitelja za tečaje za obrazovanje učitelja javnih gospodarskih škola u Čehoslovačkoj Republici. Tečaj će biti od 1. studenog do 30. lipnja 1930. na *Gospodarskom sveučilištu u Košicima* i Poděbradech. Izabranim učiteljima bit će plaćeni troškovi za putovanje u iznosu 200 koruna, smještaj u školi i hrana, također tečaj će biti besplatan. Zahtjeve je treba poslati *Ministarstvu poljoprivrede u Pragu*. Uz zahtjev je treba poslati molbu za godišnji odmor i to na adresu *Ministarstva prosvjete u Beogradu*. Udruga bi se pobrinula za to, da molba bude odobrena.³³

18. srpnja 1930. je *Češka beseda* primila pismo, gdje se piše, da je *Ministarstvo obrazovanja* zamolilo generalnog konzula u Zagrebu neka se odluči u pitanju otvorenja tečaja češkog jezika u lokalnim srednjim školama. Tečajevi su bili u prošlosti već nekoliko puta

³¹ Izvor: Originalno pismo od Studentske filharmonije u Pragu Češkoj besedi. 2. kolovoz 1928. Praha

³² „*Každá sebemenší zpráva, která by nás vedla k objevení každého jednotlivého takého učitele, je pro českou část našeho školství přímo existenčně cenná.*“ Izvor: Originalno pismo od Čehoslovačkog saveza u Beogradu. 9. ožujak 1929. Beograd.

³³ Izvor: Pismo od Čehoslovačkog saveza u Beogradu, predsjednik Josef Hrnčír, tajnik V, Režný. 12. rujan 1930.

organizirani i zato sad konzula zanima kakve je bila povijest ovih tečaja i njihov rezultat. Prema tome će pasti odluka o ponavljanju tečaja.³⁴

9. ožujka 1929. *Čehoslovački savez u Beogradu* izdao je oglas gdje nudi učiteljsku stipendiju, jer i češke javne škole trebaju učitelje. Nudi se stipendija za jednog učitelja koji je već prošao kroz nekakav učiteljski jugoslavenski sustav i nije još radio u češkoj ili slovačkoj školi. Stipendija će trajati jednu godinu za tečaj češkoj jezika u Pragu i iznosi 700 koruna mjesečno i platit će se i troškovi za putovanje. Prednost imaju muži. Zahtjev je nužno poslati *Čehoslovačkom savezu u Beogradu* do kraja svibnja. U pismu je i lista svih potrebnih dokumenata, koje je potrebno poslati uz prijavu. Ako će se prijaviti učitelj, koji već radi u nekakvoj drugoj školi nego češkoj ili slovačkoj, stipendija njima može biti odobrena samo u slučaju da nemaju 30 godina ili više i nemaju iskustvo duže od 10 godina.

Osim ovoga natječaja u pismu stoji molba o popis svih zemljaka koji studiraju učiteljski fakultet u Jugoslaviji. Uz to je trebalo napisati ime i prezime, godinu rođenja, boravak roditelj, gdje studira i koju godinu, da li zna češki ili slovački i koliko dobro i kakve su mu ocjene. Ovaj popis je vrlo bitan za budući razvoj čehoslovačkog školovanja. U pismo je navedeno: „*Svaka mala vijest koja bi nas dovela do otkrića svakog pojedinog učitelja je za češki dio školovanja egzistencijalno vrijedna*“.³⁵

Suradnja između škola i *Besede* pojavila se opet kada je *Gospodarska škola* iz Velikih Zdenaca napisala *Češkoj besedi*, da planiraju putovanje u Prag i da su učenici štedjeli novce dvije godine, tako je sve organizirano bez pomoći drugih. Prisutna su i siromašna djeca kojoj je škola putovanje platila. Skupina će dolaziti u Zagreb 9. svibnja 1929. i taj isti dan će i otići. Mole *Češku besedu* da li im mogu ponuditi malu večeru kako bi njihovo putovanje bilo jeftinije.³⁶

23. lipnja 1929. godine *Čehoslovačka dopunska škola* napravila je završni ispit za učenike. Kasnije popodne održana je zabava u vrtu u restoranu Zelengaj u kojem je školska djeca plesala i pjevala. (Toula B, 1934:49³⁷)

³⁴ Izvor: Pismo od Konsulata republike Čehoslovačke u Zagrebu. 18. srpanj 1930. Zagreb

³⁵ „*Každá sebemenší zpráva, která by nás vedla k objevení každého jednotlivého takého učitele, je pro českou část našeho školství přímo existenčně cenná.*“ Izvor: Originalno pismo od Čehoslovačkog saveza u Beogradu. 9. ožujak 1929. Beograd

³⁶ Izvor: Pismo od Gospodarske škole u Velikoj Zdenci Češkoj besedi. 3. svibanj 1929. Veliki Zdenci

³⁷ Preslika članka nalazi se u privitku broj 4. Izvor: TOULA, Karel (B). 1934. „Zbirka 1: 1922-1934“. Zagreb - Češka beseda. 49 s.

7. studenog godine 1929. na mjesečnom sastanku člana *Čehoslovačke obce* je održao Karel Kindl predavanje o čehoslovačkoj starijoj djeci u inozemstvu i nakon toga se razvila rasprava, koja je završila odabirom četvero ljudi u odjel, koji mora voditi brigu o organizaciji škole za stariju djecu. (Toula B, 1934:53) Nažalost nisam uspjela pronaći više podataka o ovom odjelu za stariju djecu. Nije poznato koliko dugo to je funkcioniralo niti koliko učenika je bilo uključeno.

U Zagreb su iz Čehoslovačke često putovali učitelji, kako bi posjetili svoje zemljake i vidjeli njihove uspjehe i naučili od njih nešto novo. Prije jednog takvog posjeta, poslala je *Čehoslovačka-jugoslavenska liga* u Brnu 30. svibnja 1930. godine pismo za *Češku besedu*, gdje *Besedu* informiraju o putovanju 60 učitelja iz Brna, koji će ostati u Zagrebu samo jedan dan. U pismu mole zemljake a da li mogu učiteljima osigurati čisti i jeftin smještaj, vodiča kroz grad i ako bi još mogli o dolasku upozoriti učiteljsku organizaciju.³⁸

Kasnije 5. srpnja 1930. poslano je pismo *Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu*, gdje najavljuju dolazak moravskih učitelja iz Brna s molbom da li je moguće doći posjetiti biblioteku. Učitelji će ostati samo jedan dan i izrazili su veliku želju da posjete knjižnicu. Skupina bi došla 7. srpnja u 19 sati nakon posjeta *Etnografskog muzeja*.³⁹

Osim ovoga pisma uspjela sam s gospodinom Husákom u arhivu *Besede* pronaći još zahvalno pismo od ove skupine učitelja, koje je poslano *Etnografskom muzeju u Zagrebu*, gdje stoji, kako se oduševili tijekom razgledavanja u muzeju i izražavaju duboku zahvalnost upravi institucije. Nažalost zbog loše kvalitete pisma, nisam mogla pročitati datum kada je pismo poslano (iako mislim da to je 12. srpnja), niti tko ga je točno napisao.⁴⁰

12. rujna 1930. godine objavljen je natječaj za dva čehoslovačka učitelja za tečajeve za obrazovanje učitelja javnih gospodarskih škola u Čehoslovačkoj republici. Tečaj će biti od 1. studenog do 30. lipnja 1930. na *Gospodarskom sveučilištu u Košicima i Poděbradech*. Izabranim učiteljima bit će plaćeni troškovi za putovanje u iznosu 200 koruna, smještaj u školi i hrana, također tečaj će biti besplatan. Zahtjeve je treba poslati *Ministarstvu poljoprivrede u Pragu*. Uz zahtjev je treba poslati molbu za godišnji odmor i to na adresu *Ministarstva prosvjete u Beogradu*. Udruga se pobrine za to, da bi bila molba odobrena.⁴¹

18. srpnja 1930. je *Češka beseda* primila pismo, gdje se piše, da je *Ministarstvo obrazovanja* zamolilo generalnog konzula u Zagrebu neka se odluči u pitanju otvorenja tečaja

³⁸ Izvor: Pismo od Čehoslovačko-jugoslavanske lige u Brnu Češkoj besedi u Zagrebu. 30. svibanj 1930. Brno

³⁹ Izvor: Pismo od nepoznatog tajnika Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu. 5. srpanj 1930.

⁴⁰ Izvor: Pismo od nepoznatog tajnika Etnografskom muzeju u Zagrebu. 12. srpanj 1930.

⁴¹ Izvor: Pismo od Čehoslovačkog saveza u Beogradu, predsjednik Josef Hrnčír, tajnik V, Režný. 12. rujan 1930.

češkog jezika u lokalnim srednjim školama. Tečajevi su bili u prošlosti već nekoliko puta organizirani i zato sad konzula zanima kakve je bila povijest ovih tečaja i njihov rezultat. Prema tome će se donijeti odluka o ponavljanju tečaja.⁴²

28. listopada 1933. godine održana je proslava 15 godina nezavisnosti Čehoslovačke države. Proslava je bila također u *Dopunskoj školi* i to 5. studenog popodne. Proslavu je otvorio svojim predgovorom predsjednik kuratorija škole V. Pech i nakon njega je najmlađi učenik predstavio pjesmu. Slijedio je govor učitelja Štěpánka, koji je naglasio važnost bliskih odnosa Čehoslovaka koji su doma i onima koji žive izvan granica. Onda je došao red na čitanje poezije i glazbene izvedbe u kojima je bila uokvirena slika cijele čehoslovačke povijesti. Za glazbene predstave pobrinuli su se majstori iz *Narodnog kazališta*. (Toula B, 1934:81)

Članak iz godine 1934. koji piše o tome da je bila održana učiteljska konferencija na kojoj je bilo prisutno 16 učitelja, zastupnik veleposlanstva i generalnog konzulata ing. Šust i tajnik *Matice školske* gospodin Kobrle. Diskutiralo se o prisutnosti djece u školi, dopunjavanju knjiga i organizaciji rasporeda. Također su razmišljali o tome da li će uključiti u raspored građansku nauku i korištenje novih metoda koje funkcioniraju u Čehoslovačkoj. Na kraju se piše o tome, da se žele više pobrinuti za paralelne škole, jer je u njima je budućnost i da bi trebalo razmisliti o promjenama dopunskih škola u paralelne jer dopunska škola u selima ne odgovara. Tu tekst završava iako mislim da ovo je upravo najbolji trenutak malo se udubiti u nekakav problem, koji autor spominje. Zapravo svi ti članci su dosta šturi. Informiraju o tome što se događa, ali samo o onom najvažnijem. Veliko pitanje je, zašto dopunska škola u selima ne funkcionira kao što bi trebala? U nekim ranijim člancima sam čitala, da osnivanju manjinskih škola u selima sprečava mali broj djece. Je li to upravo taj problem ili neki drugi, to pročitati ne možemo. Jedina tema, koje se novine detaljno posvećuju i informiraju čitatelje je gospodarstvo i aktivnost čehoslovačke banke. (Toula C, 1934:57)

Početak nove školske godine bio je u ponedjeljak 10. rujna 1934. godine i bio u stilu igre i novog upoznavanja. Učenje je trebalo početi tek drugi dan. Sva djeca su jedva čekala da taj dan nastane, jer se u školu vraćaju vrlo rado. Djeca koja je imala 6 godina je išla tek prvi put u životu u školu i iako su prvo izgledali zbunjeno i prestrašeno, taj osjećaj je brzo nestao čim su vidjeli kazalište lutaka. Prisutan bio učitelj Štěpánek koji je djecu podsjetio na njihove obaveze. (Ibid. :60)

⁴² Izvor: Pismo od Konzulata republike Čehoslovačke u Zagrebu. 18. srpanj 1930. Zagreb

Kod Čehoslovaka je 1934. godine tuga po obrazovanju sve veća i veća što je čak i prirodno s obzirom na buđenje nacionalne svijesti u Čehoslovačkoj poslije revolucije. To je pokrenulo još veću potrebu za obrazovanjem na materinskom jeziku. Danas je ta želja bar na neki način ispunjena, ali bilo bi potrebno otvoriti još druge česke odsjeke. Sve ovisi uglavnom o nama i na materijalnim mogućnostima. Otvorenje češkog odsjeka uz državnu školu znači samo prvu fazu do ispunjenja cilja, češke škole, kako nju pamte zemljaci, koji su ju posjećivali u našoj domovini.⁴³ (Ibid. :88-89)

*„Zadatak učitelja u češkim državnim odsjecima je vrlo težak. Takav učitelj je pohađao u hrvatsku državnu školu, nakon toga je nastavio u domaćoj gimnaziji i učiteljskom sustavu, gdje nije imao mogućnost dobro se upoznati ni s jezikom ni s čehoslovačkom povijesti tako je bio ovisan samo o svojoj privatnoj volji i radu.“*⁴⁴

Tim više bi se trebao trud učitelja u paralelnim školama više cijeniti. Inače još nedostaju planovi i sredstva za nastavu. *Matrikularna udruga Čehoslovačkog odjela* je preuzela brigu o školama i odmah je morala riješiti nedostatak knjiga na češkom jeziku. Puno njih je kupila iz vlastitog novčanog fonda ali uglavnom su iskoristili pomoć *udrugu Komenskog* za podršku čehoslovačkih škola u inozemstvu i učiteljske zajednice u Moravi. Zahvaljujući tome se ove godine *Matrikularna udruga* može posvetiti većoj brizi za paralelne škole.

Učitelj Slejška je izradio osnove nastave za četiri godine obavezne škole na materinskom jeziku i to s obzirom na lokalne školske ustanove. Ovako je napokon nastao ujednačeni plan nastave. Za to su bile potrebne već spomenute knjige, odnosno 1600 komada u cijeni 30.000 dinara. To sve je tek prvi korak za sistematičan rad u školama. Drugi korak je izrada malih knjižnica za pojedinačne škole i onda je za precizniji studij potreba učiteljska knjižnica.

Sve to je plan kojemu će trebati duže vrijeme nego što će se ostvariti i autor članaka na kraju zahvaljuje na pomoći *Komenskog udruge* i govori kako računaju na pomoć iz domovine. (Ibid.:88-89)

Prema člancima ovaj plan nije jednostavan i organizacija toga svega mora biti vrlo komplicirana, jer tu je opet najvažnija aktivnost i volja ljudi koja se može i vrlo brzo promijeniti kad bi došlo do različitih prepreka. Način na koji je članak pisan je pun

⁴³ Preslika fotografije učenika 1934./1935. godine. Izvor: TOULA, Karel. 1935. „Zbirka 3 – Naši v Záhřebě (od 8.12. 1934 do 31.12.1935). Zagreb - Češka beseda. 141 s. Preslika nalazi se u privitku broj 5.

⁴⁴ „Úkol učitele na českých státních odděleních je neobyčejně těžký: chodil do chorvatské obecné školy, pokračoval na domácím gymnasiu a domácím učitelském ústavě, kde neměl možnosti seznámit se dokonale ani s jazykem, ani s dějinami československými a byl a je i podnes odkázán jen za svou soukromou pílí, aby mohl vyhověti úkolu, na který jej škola nepřipravila.“ (Toula C, 1934:88-89)

entuzijazma i velike zahvalnosti, ali htjela bih malo prokomentirati njegovu formu, koja je kao prema osnovi, koja se uči u školama, kako postići da ljude naprave to što autor želi odnosno što reći da bi ljudima bilo teško reći ne.

Tekst koji je napisao nepoznati pisac počinje time, kako je autor čitao stare članke Jugoslovačkih Čehoslovaka, gdje se stalno ponavljala želja za školom. Znači, ovdje nam pokazuje kako ova tuga ima već neku povijest ili da se na neki način razvijala, želi upozoriti da to nije kratkotrajna ideja koja njih može proći nego su čvrsti u onome što žele. Onda lagano ide u probleme i kako nije jednostavno biti učiteljem u takvu školu, da to mora biti čovjek dobro obrazovan, talentiran i pun volje, ali i to bi bilo moguće riješiti, međutim najvažniji problem su financije i nakon toga autor ulazi u najvažniji dio članaka zahvalnosti prema *udruzi Komenskog i učiteljskoj zajednici u Moravi*, jer čim su njima ponudili kapital, nije bilo više problema sa osnovama nastave i tako se sve pokrenulo naprijed. Sve ovo je prirodan razvoj nekog plana, jedino što mi se toliko ne sviđa je taj kraj, gdje se doslovno piše: „*Računamo na pomoć iz stare domovine, koja nam nikad nije bila oduprena i za koju smo posebice udruzi Komenskog zahvalni, hvala.*“⁴⁵

Zvuči mi to na taj način kao da bi htjeli reći – uvijek ste nama pomogli tako i sada na to računamo. Ako nas ćete razočarati, možemo o tome napisati članak koji će biti isto toliko dobar kao taj gdje smo vas hvalili.

Udruga čehoslovačkih žena u Zagrebu organizirala je godine 1934. prvi put „čajanku mladeži“ što je događaj namijenjen mladim ljudima koji su izašli iz škole i ovako je time udruga popunila prazninu u programu do budućnosti. Problem je bio taj, da ljudi nakon završetka opće škole do studenata na sveučilištima nisu bili uključeni ni u kakvu posebnu organizaciju slobodnog vremena. Bili su u stranom području i polako su gubili ono što su u češkoj školi dobili. Postojala je potreba da se ovi mladi ljudi međusobno upoznaju i održavaju društvene kontakte. Prvi korak bio je uspješan. Na prvom sastanku bilo je 30 djevojaka i dečki, a došli su i roditelji i gosti. Na programu su bile društvene igre, glazba, ples i to sve je napravilo ugodnu atmosferu. (Toula C, 1934:103)

Prvi put se spominje organizacija ili program *Pčelice* u godini 1934. To je ideja *školske štedne banke* koja za djecu ima obrazovni karakter. Djeca su dosta ovisna o aktivnostima učitelja, jer uglavnom škola može uz pomoć roditelja reklamirati ove štedne banke, čija se

⁴⁵ „Společáme při tom na pomoc ze staré vlasti, která nám nikdy nebyla odepřena a za kterou jsme zvláště spolku „Komenský“ zavázani díky.“

popularnost povećava. Raste broj klijenata i potreban je kapital na mjestima gdje banka može samo teško ući. U ovom slučaju je riječ o selima. (Toula B, 1934:94)

Osim *Češke dopunske škole u Zagrebu* bile u osnovane dopunske škole i u drugim gradovima. Na primjer u godine 1922. otvorena je u Daruvaru *privatna češka škola Jan Amos Komenský*, koja čak nije niti uzimala nikakve donacije od države.

U godini 1922. je u Lipovjanima učio djecu češki i slovački jezik Matko Lukež. Jedino što je malo tužno je to, da je, prema dogovoru je trebao učiti češki i slovački učitelj, ali s obzirom na čehoslovačku politiku dolazili su samo češki učitelji. (Dugački, 2012:36)

1923. godine otvorena je *Benešova škola u Hercegovcu* i te iste godine bio je organiziran tečaj češkog jezika u Bjelovaru i osnovana škola u Uljaniku i Međuriću. U Varaždinu je funkcionirala škola od 1922. godine do 1925. i to bez dozvole vlasti. U Karlovcu je bila nedjeljna škola i godine 1924. otvorila se češka škola *Františka Palackoga u Kaptolu*. U Splitu škola nažalost nije bila jer tamo nije postojao dovoljno velik broj potencijalnih učenika. Zbog toga su u godini 1924. organizirali tek češki tečaj i te iste godine je u Novim Plavnicama otvorena dopunska škola u okviru državne škole. Međutim u Bjelovaru su poslije tečaja počeli skupljati novci za izgradnju škole, koja ja bila završena 1925. godine te je tako otvorena *Masarykova škola*. (Ibid. :36-37)

8.1. DOGAĐANJA ZA DJECU

Osim školskih aktivnosti, za djecu su organizirana brojna događanja. Nekakve od njih bih htjela ukratko navesti kao primjer.⁴⁶

25. lipnja 1934. godine *kuratorijum škole* i obije udruge organizirale su izlet za djecu i odrasle. Išlo se pješice od zagrebačkog Mirogoja prema Remetima kroz šumu. Cilj je bio dvorac grofice Jelačić, gdje je izletnike dočekaio bogat program, koji je uključivao različite igre, ples, pjevanje, pripovijedanje, ali i mali šatori gdje je bilo moguće kupiti tople hrenovke, pivo i limunadu ili pojesti nešto slatko. Prisutan je bio učitelj Štěpánek, koji je pazio djecu da ne bi bila previše divlja i odrasle je često hvatalo sjećanje na izlete u Čehoslovačkoj. Na izlet je također došao predsjednik Souček, koji je prvo mislio ostvariti izlet tjedan prije, ali zbog toga što vrijeme nije bilo dovoljno toplo, pomaknuo se tek na ovaj tjedan. (Toula C, 1934:24-25)

⁴⁶ Preslika fotografija dječje predstave iz godine 1925., fotografije Češke dopunske škole u Zagrebu i Besede tijekom dočeka Nove godine.1928. godine. Preslika se nalazi se u privitku broj 6. Izvor: TOULA, Karel (B). 1934. „Zbirka 1: 1922-1934“. Zagreb - Češka beseda. 134 s.

Kad sam čitala ovaj članak, moram reći da sam mogla dobro osjetiti atmosferu koja je izlet pratila, jer je sve bilo napisao kao u romantičnom ozračju. Putovanje do Remeta je bilo detaljno opisano. Također je spomenuto da cijeli izlet je bio organiziran bez prijašnjih sastanka ili dugog dogovaranja.

Općenito vrlo popularna je bila zabava na svetoga Nikolu. Pisalo se o njoj već 1919. godine. (Toula C, 1934:129)

Svake godine se organizirao poseban program, iako prema člancima, koje sam čitala, svaki put je program puno sličio onome od prošle godine. Zabavljala su se djeca i odrasli i na primjer godine 1920. su, i osim predstave djeca dobila male poklone i to uglavnom češke knjige. (Ibid. :167). U godini 1934. isticala se uglavnom organizacija, za koju se pobrinuo učitelj Štěpánek i za pjesme i recitaciju se učitelj Tuláček. (Ibid. :3)

Zabava na svetoga Nikolu nije bila jedina. U novinama, koje sam čitala, se stalno pisalo o posebnim organiziranim zabavama kao što su bile i maškare, na koje su se ljudi zvali upravo kroz objavljene članke.

24. veljače 1935. godine je izašla pozivnica za maškare od *udruga čehoslovačkih žena* za srednjoškolsku djecu. Uz opis toga kako će večer izgledati, napisano je bilo da se djeca mogu maskirati tek u prostorijama *Besede* i da ne moraju biti svi maskirani, ali u svakom slučaju bi to bilo lijepo. Ulaz je bio slobodan, ali samo s pozivnicom u ruci. (Toula, 1935:38)

Još prije maškara bio je dogovoren čaj u pet sati, koji je također organizirala *udruga čehoslovačkih žena* za stariju djecu. Osim djece došli su i odrasli i sve je bilo praćeno klavirom, pjevanjem, harmonikom i bila je i mala predstava u kojoj je glumilo troje djece iz *Bartkove glazbene škole*. (Ibid. :31)

Kuratorium čehoslovačke dopunske škole je u jednom novinskom članku izdalo opis svojih aktivnosti za 1934. godinu, tijekom koje je bilo održano 14 velikih sastanka i 3 mala. Prva veća akcija je bio izlet školske djeca na Sljeme (13.5.) i druga akcija je bilo slanje djece na praznike u Češku. Nakon toga tu je bio izlet u šumu barunice Jelačić, koji je zaradio 4.522 dinara. Od zarađenih novaca je kuratorium platilo siromašnoj djeci (bilo ih je sedmero) put u Čehoslovačku. Ukupno je na putovanje išlo 23 djece iz Zagreba i 5 iz Maribora. Sve je bilo pod kontrolom učitelja Štěpánka.

Osim toga organizirane su bile i zabave o kojima se uglavnom pisalo u *Zbirki 3 – Naši v Záhpřebě (od 8.12. 1934 do 31.12.1935)*. Neke od njih već sam spomenula. Jedna od njih je bila proslava svetog Nikole, kada su djeca dobila male poklone u kojima je ukupno bilo 20 pari cipela, četvero djece dobilo je odjeću, šestero ljetnu haljinu te su druga djeca je dobila

košulje, kape, rukavice. Zbirka za poklone je bila vrijedna 10.500 dinara, a uz to su još dobili neke materijalne stvari.

U školskoj godini 1933./1934. školu je pohađalo 47 dječaka i 41 djevojčica, što ukupno znači 88 djece. Školska godina je završila 17. lipnja javnim ispitom. Nova školska godina je počela 10. rujna lutkarskom predstavom i upisano je bilo 77 djece, s time da je taj broj do Božića je bio broj povećan na 87 (48 dječaka i 39 djevojčica).

Također je bila organizirana proslava Masarykovog rođendana o čemu je bilo nevjerojatno puno članaka, da mi se to čak i počelo činiti dosta pretjerano i morala sam se nagovarati da sve te članke pročitam.

28. listopada slavio se nacionalni praznik uz govor konzula doktora Resla. U školi je bilo pet lutkarskih predstava s velikim sudjelovanjem publike i to djece i odraslih. Administrator škole bio učitelj Štěpánek. Najam za školu plaća *Ministarstvo obrazovanja u Pragu*. U tekstu se na kraju zahvaljuje njima i svim zemljacima. (Ibid. :81-82)

Da ne bi toga bila organizirano malo, *Zagrebačka Radio stanica III* pripremila je specijalni sat za djecu iz čehoslovačke škole. Bila je to ideja učiteljskog *društva Jedinstvo za grad Zagreb i okolicu*, odsjek za narodno prosvjeđivanje i tjelesno uzgajanje. „*Taj sat priređuju djeca češkoslovačke dopunske škole pod lozinkom Češkoslovačka djeca djeci Jugoslavije. Prije programa govori našoj djeci učitelj spomenute škole Jozef Štěpánek, poslije čega slijede recitacije, pjesme i čitanja djece ove škole, što će se prije svake točke rastumačiti na našem jeziku.*“ (Ibid. :100)

8.2. SJEĆANJA NA DOPUNSKU ŠKOLU

Iako nisam uspjela doći do kazivača, koji su bili između dva svjetska rata učenici u *Češkoj dopunskoj školi u Zagrebu*, u knjizi *Česká doplňovací škola 90 – Česká beseda Záhřeb*, pročitala sam dragocjene uspomene gospodina Marijana Perića i gospođe Ane Vukov Colić. Forma tekstova nije u stilu kvalitativnih intervjuova nego sami akteri otvoreno pišu o svojim sjećanjima.

Dr. Marijan Perić bio je upisan u školu 1933. godine. Tada je postojao samo jedan razred za svu djecu – malu i veliku, djevojčice i dječake. Manji su sjedili u prvom redu. Učenici su bili raspoređeni u odjele od 1. do 4. razreda. Sam gospodin Perić piše, da do sada ne zna kako su to učitelji uspjeli sve organizirati, ali sjeća se da je sve funkcioniralo odlično. Osim toga učitelji su također organizirali kazalište lutaka, koje su sva djeca voljela. Također spominje proslavu svetog Nikole i božićni program s poklonima, recitiranjem, pjevanjem i otvorenom zabavom i u tom svemu glavni akteri bila su djeca. Na kraju školske godine su svi morali

polagati ispit tijekom kojeg su čitali, recitirali poeziju, pokazali znanje iz povijesti i češkog i slovačkog pisanja. Nakon toga su dobili potvrdu o ispitu.

Gospodin Perić veoma je hvalio učitelje, koji su se stvarno ozbiljno posvetili svojim obavezama. Njegov prvi učitelj bio je gospodin Kořínek, kojega su svi obožavali i sjeća se da je ovaj učitelj izuzetno pazio dobar izgovor i volio je kazalište lutaka u kojem je bio majstor. Nakon učitelja Kořínka došao je gospodin Štěpánek u tada je već gospodin Perić počeo predavati gramatiku i zemljopis Čehoslovačke i povijest. Onda se još sjeća učitelja Poláka i Greifa.

Osim škole još spominje veliki izlet u šumu gospode Jelačić iza Mirogoja prema Remetima o kojem sam već pisala na temelju jednog novinskog članka.

Na kraju se gospodin Perić sjeća toga kako je s bratom dva puta u godini 1936. i 1938. putovao u Čehoslovačku kao skaut *Sokola*. Nadalje još piše neka iskustva iz *Sokola*, ali to je već druga priča. (Perić, 2013:10-11)

Drugi članak koji sam uspjela pronaći je napisala gospođa Ana Vukov Colić, koja objašnjava zašto i kako je počela učiti češki jezik. Majka gospođe Colić bila je rođena u Češkoj, a njezin otac u Hrvatskoj. Upoznali su se u New Yorku no nakon šest godina otišli su u Hrvatsku. U Zagrebu je njezina majka odmah počela tražiti *Česku besedu* i počeli su tamo dolaziti na zabave i različita događanja. Gospođa Colić je počela pohađati u hrvatsku školu i također su ju roditelji upisali u *Česku dopunsku školu*, koja se održavala tri puta tjedno popodne dok je hrvatska škola bila uvijek prije podne. Kasnije su u dopunsku školu išli i njezina sestra i brat. Njihov učitelj je bio gospodin Polák, koji je bio vrlo strog i nepristupačan i ponekad su se ga čak i bojali i morali su ga poštovati. Od učenika se očekivalo sudjelovanje tijekom pjevanja, recitiranja i plesa. Kao nagradu su dobivali poklone.

1938. godine bilo njoj je omogućeno putovati u Češku, gdje se sreća u bratom svoje mame i svi su bili očarani koliko dobro je znala govoriti češki. Kada nešto nije znala reći onda to je opisala. S obitelji je proputovala jedan dio Češke i kako je sama rekla, tek onda je postala Čehinja. Kada se vratila u Zagreb, shvatila je da je zaboravila govoriti hrvatski i u školi su joj djeca smijala, ali joj je učiteljica pomogla.

Kasnije je i ona postala skaut u *Sokolu* kao gospodin Perić. Tada je imala 9 godina.

Nikad sebi nije dopustila da bi zaboraviti to što je u dopunskoj školi naučila. Pročitala je puno čeških knjiga i kada je putovala na more trudila se upoznati se s češkim turistima i s nekima od njih se do danas dopisuje. Kada se *Česka beseda* obnovila, opet je tamo počela dolaziti kako bi se mogla sresti sa starima prijateljima. (Colić, 2013:12-14)

Na temelju ovih svjedodžbi možemo vidjeti, kako su bili učitelji škole različiti. U novinskim člancima se stalno pisalo o tome, kako su učitelji ljubazni i kako se žrtvuju za djecu, ali nisu bili svi takvi, kako možemo vidjeti na primjeru učitelja Poláka, koji je bio vrlo strog i od ljubaznostg je bio daleko. Ipak, bez obzira na pristup učitelja, nema tu sumnje o tome, da su učitelji napravili stvarno dobar posao i djeca su *Češku dopunsku školu u Zagrebu* voljela i nikad ju nisu zaboravila, jer je njihov život obogatila toliko, da to nitko ne može platiti, kako bi se reklo u današnje vrijeme.

9. STRUKTURA ČLANAKA U ČASOPISIMA

Iako sam već često komentirala strukturu članaka u ranijim poglavljima, ovdje ću još jednom rekapitulirati, kako bi se stvorila bolja slika o njima.

Puno članaka je bilo posvećeno životu istaknutih pojedinaca- Čeha, koji su živjeli u Zagrebu ili bili su na neki način povezani s čehoslovačkom manjinom. Najčešće su to bili predsjednici nekih institucija, učitelji, glumci, pisci, doktori. Pisalo se o tome tko su bili, kako je izgledao njihov život, čime su doprinosili društvu i kako su ga doživljavali drugi. Na primjer Jindřich Rýdl (Toula, 1935:7-8), V.J. Šmíd (Toula B, 1934:109), Emil Prášek (Toula B, 1934:85), Arnošt Grund (Toula B, 1934:56), Josef Chvála (Toula A, 1934:9), Gustav Janeček (Toula A, 1934:48) i mnogo drugih.

Najviše članaka je bez svakakve sumnje posvećeno kazališnim predstavama. Bilo ih je toliko puno, da sam ponekad imala dojam da gubim orijentaciju. Činilo mi se da svaka predstava ima svoju posebnu najavu u časopisu. Ponekad nisu ostali samo kod jednog članka, nego bi odmah napisali dva ili tri. Uvijek je bi najavljen datum predstave, o čemu je i tko je direktor. Ponekad bi bio objavljen članak koji je sličio plakatu i gdje su bili navedeni svi glumci i njihove uloge. Istaknula bih jedan članak iz 17. siječnja 1935. godine o kazališnoj predstavi tijekom Božića iz kojega saznajemo da se razvio i poseban daruvarski češki dijalekt:

*„Svi glumci su govorili daruvarskim češkim jezikom. Da bi ga svi na tu daljinu toliko namirisali? Ili je to bio jedan Daruvarčan koji je sve zarazio? Ma tko zna, zarazne bolesti su svakakve.“*⁴⁷ (Toula, 1935:21)

Iako su se svi doseljenici trudili govoriti češki jezik, iz ovog novinskog citata vidljivo je da su se na novim prostorima stvarale nove verzije češkog jezika. Naime doseljenici su na hrvatske prostore dolazili iz raznih dijelova Češke, Moravske, Slovačke, u različitim

⁴⁷ „Že by jí na takovou dálku načichli? Anebo že by jeden daruvarčan všechny nakazil? Inu, kdo ví, nakažlivé nemoci jsou všelijaké.“ (Toula 1935:21)

vremenskim intervalima, neki s razmacima i po nekoliko desetljeća. Neke migracije su bile etapne, tako da su prije dolaska na hrvatske prostore neki migranti živjeli na drugim prostorima Austro-Ugarske Monarhije, npr. prostorima današnje Mađarske, i tamo „pokupili“ različite jezične specifičnosti. U svakom slučaju ovaj podatak nam govori da se jezik razvija i živi pod različitim utjecajima a što sve na njega utječe je tema nekog budućeg istraživanja.

U jednom članku se također spominju govornici slovačkog jezika. To je bio tekst o akademskoj proslavi, gdje je bila predstava satire *Kariera* od Jožka Púčika. Nitko od prisutnih nije očekivao sljedeće: „*Dame za njih ne znamo da bi ikada govorile slovački, iznenadile su dobrim slovačkim izgovorom. I to se kaže da Česi svojim utjecajem mjenjaju jezik Slovacima! Pa to je obrnuto!*“⁴⁸ Iako je program bio kvalitetan, saznajemo da je prisutnost publike na ovoj proslavi bila mala. (Ibid. :71)

Da ne spominjem samo članke o kazalištima. Pisala sam već o obilježavanju rođendana predsjednika Masaryka. U arhivu postoji nekoliko zbirka punih novinskih članaka od različitih časopisa i svi su pisali o njegovom rođendanu i proslavi.

Nadalje se često pisalo o financijskoj situaciji čehoslovačkog društva i bila su objavljena detaljna izvješća kao na primjer ukupno stanje čehoslovačke banke u brojkama što danas ne bismo mogli pročitati ni u jednim novinama, jer su to interne stvari. Nadalje utjecaj gospodarske krize na zemljoradnike, trgovinu i industriju, savjete kako poboljšati svoj posao i financijsku situaciju (Toula C, 1934:39-42)

Htjela bih još istaknuti jedan tekst koji me jako iznenadio. Bila je to reakcija na jedan članak prije,⁴⁹ koji iako nije povezan sa školom, jednostavnom ga tu moram spomenuti, jer me takva reakcija iznenadila i nasmijala. Gospodin Zbornik, koji je predsjednikom *Čehoslovačke obce* i član uredničkog odbora *Čehoslovačkih Listova*, naljutio se zbog toga što je autorica jednog prethodnog članka rekla, da iako je ples bio na programu tijekom jedne posebne večeri, zajednica više ne nudi toliko prilika za ovu aktivnost.⁵⁰ Iskreno nisam mogla vjerovati koliko je gospodin Zbornik pretjerivao u svojoj kritici i s obzirom da također piše novinske članke, počela sam ih malo drugačije gledati nakon ovoga. Svi članci su tako lijepi i ljubazni, sve je tako predivno i svi nevjerojatno dragi i puni volje. Da to pojednostavim, preslatki su. I jedna žena, koja se ispod člana potpisala kao – *ová* je rekla, da bi htjela više takvih programa kao taj za svetoga Nikolu, jer voli plesati i trebalo bi se to češće raditi, je

⁴⁸ „*Dámy, o nichž nevíme, že by kdy mluvily slovensky, překvapily dobrou slovenskou výslovností. A pak prý Češi počesťují Slováky! Vždyť je to obráceně!*“ (Toula 1935:71)

⁴⁹ Toula C, 1934:128

⁵⁰ Toula C, 1934:131

odjednom prema gospodinu Zborniku ispala kao bezobrazna glupa žena koja se osudila reći nešto što nije odgovaralo slici, koju je zajednica imala na cilju posjedovati.

Gospodin Zbornik je odgovorio: „*Hvala na pokloni, koju ste nam u javnosti pokazali. Zavidimo pisateljici na njezinom dobrom spavanju, koje je trajalo od proljetnih praznika do jeseni i žao nam je, da je zbog toga izgubila mnoge plemenite užitke, koje je njoj mogla pružiti aktivnost naših društava, i da kao članica oba društva nije imala drugu opciju kako se javno izraziti nego lažnom kritikom.*“⁵¹

Nadalje kaže kako gospođa – *ová* očito smatra kao vrhunac društvene aktivnosti organiziranje plesova i da bi vjerojatno htjela da je svaki program praćen upravo plesom ali da ne shvaća da to nije tijekom nekih određenih događanja moguće i da je na taj način neobrazovana, iako to nije rekao doslovno. (Toula C, 1934:131)

Da ne bi gospodin Zbornik malo pretjerivao, prebacio se još u financijski sektor, kad je spomenuo, da li bi autorica bila možda sretnija, kad bi umjesto fonda za izgradnju *Narodne kuće* investirali novce u tečaj plesova.

Jedina stvar koja je ovu besmislicu malo popravila je bila bilješka redakcije, koja je sama shvatila, kako je predsjednik pretjerivao i da autoricu nije dobro shvatio.

Ovaj članak sam spomenula, kako sam već rekla, zbog toga što je on na neki način promijenio moj pogled na većinu tih novinskih članaka jer sam primijetila, da nigdje nije spomenuta nikakva kritika prema organiziranju *Besede* ili *Obce* ni prema časopisima.

Kako sam bila dosta kritična prema *Čehoslovačkim Listovima*, nije me iznenadilo, kad sam pri kraju zbirke vidjela da je 4. kolovoza 1921. godine izašao članak koji objavljuje kraj *Čehoslovačkih Listova* iako razlog za to nije bio taj koji bi se očekivao u današnje vrijeme s obzirom na stil članaka.

Županijsko akcionarsko društvo bilo je prisiljeno da cijelu firmu zatvori, jer nema više novaca. Problem je bio sakriven već u samom početku odnosno u početnom kapitalu koji je bio nizak i činio 60.000, što je kasnije bilo dopunjeno još o 100.000. Bez obzira na sve posvetila se interesima zanemarenog sela kojega je potrebno kao prvog obrazovati. Moglo bi reći da je njihov slogan, prema članku, prvo obrazovanje i onda novac/trgovanje. Veliki problem predstavlja dužnost čitatelja, jer njih puno ne plaća pretplatu i dug čini 60.000 korun.

⁵¹ „*Dík za poklonu, kterou nám před veřejností učinila. Závídíme slečně dopisovatelce její dobrý spánek, trvající od jarních do podzimních záhřebských dešťů, litujeme, že právě tímto spánkem připravena byla o mnohé ušlechtilé počitky, které jí činnost našich spolků mohla poskytnout, a že jako členka obou spolků nemohla se jinak činně ve veřejnosti uplatniti.*“ (Toula C, 1934:131)

U slučaju da bi njima bili dugovi isplaćeni, časopis koji je funkcionirao dvije godine, mogao bi biti spašen. (Ibid. :187).

Časopis je bio jako bitan i imao je iznimnu ulogu u osnivanju *Čehoslovačke dopunske škole* i u buđenju nacionalne svijesti zemljaka. Napravio je puno posla i neki njegovi članci bili su lijepo napisani, ali je nažalost bilo previše subjektivnih članaka. Za današnje standarde često su prekoračivale etičke granice, uključivajući i ismijavanje drugih, samo zbog toga što nisu odgovarali njihovoj slici savršenog Čehoslovaka.

Zbog opsežnosti teme u ovom radu pažnju sam usmjerila na razdoblje do godine 1939., jer nakon ovog razdoblja nema toliko puno članaka jer je već počeo rat i članovi *Besede* su bili istraživani i nisu se mogli posvećivati aktivnostima u udruzi, što sam saznala od gospodina Husáka, koji mi je također rekao da škola „*pauzirala*“ tijekom Drugog svjetskog rata te nema nikakvih vijesti o njoj.

U arhivskom gradivu također pronalazimo popis učitelja koji su radili u *Češkoj dopunskoj školi* od godine 1922. do 2012.: Oldřich Pech: 1923/24 - 1929/30, Karel Kořínek: 1930/31 - 1932/33, Josef Štěpánek: 1933/34 - 1936/37, Josef Greif: 1937/38, Adolf Polák: 1938/39 – 1941, Otto Sosnovec: 1946/47 - 1951/52, Josef Matušek: 1952/53 - 1954/55, Zdeněk Šmejkal: 1955/56 - 1964/65, Marcela Čovićová: 1995/96 - 1996/97, Helena Jílková: 1997/98 - 1998/99, Emilie Novosadová: 1999/2000, Jarmila Kozáková: 2001/02, Ivana Tichá: 2000/01, 2002/03 - 2007/08, Maja Burgerová: 2007/08 - 2010/11, Nikolina Bradica: 2011/2012.⁵²

10. ČEŠKA DOPUNSKA ŠKOLA U ZAGREBU U DANAŠNJE VRIJEME

Početkom 2001. godine školu je preuzela učiteljica Ivana Tichá i promijenila je koncept učenja kad se odlučila za formu igre.⁵³

Ovaj poseban način učenja je češka ideja i kad su za to čuli roditelji djece koja nisu češkog podrijetla, odlučili su se da će i oni voditi svoju djecu u dopunsku školu. (Burgerová, 2013:1)

Da se može napraviti bolja slika o uspjehu forme igre, pročitala sam članak od jedne bivše učiteljice, koja je rekla, da kad je počela raditi u dopunskoj školi u 2001. godini, imala je grupu od 12 djece i kasnije, godine 2008. imala je preko 70 djece u više skupina od predškolskog do sveučilišnog. (Tichá, 2013:9)

⁵² Izvor: http://www.ceska-beseda-zg.hr/cz/dopunska_skola/, pristup 4.2.2016

⁵³ Ibid.

Djelatnost dopunske škole niz godina financirala isključivo *Češka beseda Zagreb* i to iz svojih vlastitih izvora a od školske godine 2006/2007 je u sustavu školstva pod *Ministarstvom prosvjete RH* s predmetom *Njegovanje češkog jezika i kulture*.⁵⁴

U Zagrebu češke obitelji slabo govore češki kod kuće, a skoro sva djeca govore samo hrvatski. Približiti djeci češku kulturu, školu i jezik i to na način kako bi s voljom i radošću počinjali dolaziti u većem broju u školu bio je odgovoran i težak posao. Učiteljica je prilagodila plan i program nastave i održava se svaku subotu od 8:45 do 16 sati. Zbog toga djeca nakon završetka školske godine primaju svjedodžbu o završenoj nastavi.⁵⁵

Škola je smještena u *Češkoj narodnoj kući* u Šubićevoj ulici broj 20. Svake subote u dopunsku školu dolazi 46 učenika iz Zagreba i okolice i ovaj broj se svake godine povećava. U godini 2013./2014. je išlo u prvi razred 8 učenika. Djeca su raspoređena u 4 grupe. Zajedno su učenici iz 1. i 2. razreda, 3. i 4., 5. i 6. i na kraju 7. i 8. razreda. U školi su 3 sata tjedno i osim jezika slušaju i češku povijest, geografiju, informacije o posebnim češkim umjetnicima i piscima, čitaju češku književnost. Osim toga su popularni događaji izvan nastave kao što je putovanje u Češku. (Burgerová, 2013:1)

Djeca su izvan nastave počela vježbati kazalište i folklor (kazališna skupina *Záhřebské sluníčko*)⁵⁶ te nekoliko puta godišnje nastupaju na svojoj pozornici prilikom raznih događanja. Osim zabave povodom Sv. Nikole i božićne zabave, u Besedi su se počeli održavati karnevali, uskršnje zabave, zabave povodom kraja školske godine. Djeca u *Besedi* kao predstavnici češke dopunske škole, već pet godina nastupaju na zagrebačkoj smotri literarnog, dramaturškog i novinarskog stvaralaštva učenika osnovnih i srednjih škola *LIDRANO*, na zagrebačkoj smotri dječjeg folklora, počeli su nastupati na *Našem jaru* - smotri dječjeg folklornog i kazališnog stvaralaštva, nastupaju na *Festivalu dječjih čeških pjesama u Končanici*, nastupali su isto tako na smotri zagrebačkih kazališnih amatera i na kraju i u Češkoj Republici (Prag, Brno, Písek, Mladá Boleslav).⁵⁷

Škola se trudi surađivati s drugim češkim školama u Hrvatskoj, ali i s hrvatskim školama i školama u Češkoj. Ovaj članak pisala je učiteljica *Češke dopunske škole* i navela: „Ovo je

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Burgerová 2013:1

⁵⁷ Izvor: http://www.ceska-beseda-zg.hr/cz/dopunska_skola/, pristup 4.2.2016

također izazov za mene, jer je nužno stalno tražiti nove ideje, materijal za učenje i prilagođavati zadatke, jer je bitno svakome djetetu prilaziti individualno i prijateljski.“⁵⁸

Postoje i satovi za djecu iz srednje škole. Ukupno dođe oko 15 učenika i između njih ima puno djece koja su bivši učenici osnovne. Učiteljica je Nikolina Bradicová i Marina Kolášková Novoselová. (Burgerová, 2013:1-2)

„Škola daje čvrste osnove do života građanina različitog poslovnog profila i obrazovanja, pruža stabilitet punijeg i sretnijeg života. Poruka Češke dopunske škole bila je uvijek značajnija, zato to bio uvijek privilegij pohađati u ovu školu.“⁵⁹

Predmet češki jezik i kultura je postao službenim predmetom u školama s odlukom *Ministarstva prosvjete Republike Hrvatske* koji je i poslodavac učitelja (prije to bio Čehoslovački konzulat u Zagrebu). U tom slučaju su ocjene iz češkog jezika zapisane u školskom izvješću u svim zagrebačkim školama.

Nažalost stari popisi prvih učenika su se izgubili. U zbirci *Česká doplňovací škola 90 – Česká beseda Záhřeb* sam pronašla najraniji popis učenika iz godine 1965. (Kozáková, 2013:4)

11. ZAKLJUČAK

Cilj ovoga rada je bio opisati nastanak i djelovanje *Češke dopunske škole u Zagrebu* između dva svjetska rata od 1922. godine do 1940. Izvore za rad mi je omogućila *Češka beseda Zagreb*, njegova predsjednica i moj sugovornik gospodin Viktor Husák, koji se brine o arhivu ove udruge. Zahvaljujući njima imala sam pristup arhivskom gradivu poput novinskih članaka, zbiraka, godišnjih izvješća, slika i originalnim pismima, koja sam iznimno cijenila, jer do tada nisam imala priliku raditi s takvim izvorima. Ponekad sam se morala više potruditi kako bih se u člancima orijentirala, jer je bio čest slučaj, da se o jednom događaju pisalo više puta, ali u drugim novinama s odmakom od nekoliko dana. Ili se određeni događaj ponavljao više puta tijekom godine i ja nisam bila sigurna da li to je taj isti koji je već bio ili neki novi, jer su programi bili vrlo slični.

Arhivska građa koju sam koristila odnosi se na novinske članke kao što su bili *Češki list*, *Čehoslovački listovi*, *Glas*, *Novosti* ili *Jugoslavenski Čehoslovaci* mi se činila napisana

⁵⁸ „Je to také výzva pro mě, protože je nutné nepřetržitě hledat nové nápady, učební materiály, přizpůsobovat úkoly atd. Je důležité každému dítěti přistoupit individuálně a přátelsky.“ (Burgerová 2013.:2)

⁵⁹ „Škola dává pevný základ do života občanům nejrozumnějšího pracovního profilu a vzdělání, stabilitu plnějšího a šťastnějšího života. Poslání České doplňovací školy bylo vždy smysluplnější, tudíž bylo výsadou chodit do této školy.“ (Táborská 2013:3)

objektivno iako je vidljivo promicanje čehoslovačke udruge i njihovih programa kako bi se privuklo pripadnike iseljeničke odnosno manjinske zajednice Čeha na očuvanje identiteta. U člancima se naglašava dužnost u uključivanje u rad udruge, u ovom slučaju učenja jezika iz zemlje predaka, i prijetnja za javno prozivanje da nisu Česi, ako se ne odazovu.

Najveći problem sam imala s člancima *Čehoslovačkih Listova*, koji su pisani subjektivno jer je svrha članaka bila motivirati pripadnike manjine da postanu više aktivni u upisivanju svoje djece u školu itd. Iako su članci s današnjeg aspekta bili na granici etičnosti, novine su imale veliku zaslugu u osnivanju *Čehoslovačke dopunske škole u Zagrebu*.

Žao mi je, što nisam imala priliku razgovarati s polaznicima škole, tadašnjom djecom. Ovaj dio istraživanja nije ostvaren zbog toga što nisam uspjela doći do kazivača koji bi mi mogli govoriti o proživljenim iskustvima pohađanja ove škole budući da su oni danas u poznim godinama, i ne postoje kontakti o njima. Stoga mi je drago da sam pronašla članke, u kojima dva bivša učenika, gospodin Marijan Perić i gospođa Ana Vukov Colić, govore o tome kako je njima bilo pohađati tu školu tijekom njezinih početaka i kako je nastava obogatila njihov daljnji život.

Želja za osnivanjem češke dopunske škole u Zagrebu dugo je bila u fokusu razmišljanja ljudi češkog prijekla koji su se zbog promjena političkih granica našli u drugoj državi i postali nacionalna manjina. Prvi put se počelo propitivati osnivanje manjinske škole nakon Prvog svjetskog rata. *Čehoslovački savez u Jugoslaviji*, osnovan 1921. godine, počeo se malo više baviti realizacijom osnivanja ove obrazovne institucije.

Za inicijatore osnivanja škola one su bile bitne zbog mnogih razloga. Kroz njih ljudi su mogli najbolje i najefektivnije prenijeti drugim generacijama svoja iskustva, znanja, narodnu svijest i uglavnom njegovanje svog jezičnog, kulturnog, odnosno etničkog identiteta. Roditelji su htjeli obogatiti razvoj svoje djece i upoznati ih s dvije kulture, i na taj način spriječiti asimilaciju i nestanak čehoslovačke manjinske zajednice i kulture.

Iz navedene arhivske građe vidljivo je da su na prostoru Hrvatske postojale različite forme čeških škola. Osim dopunske, bile su i privatne i paralelne škole. Tamo gdje nije bilo moguće otvoriti niti jednu formu škole, pripadnici čeških beseda trudili su se naći neki drugi način, kako ljude privući češkom jeziku. Riječ je uglavnom o selima, jer tamo se zbog malog broja Čeha nije isplatilo otvarati školu i organizirati redovnu nastavu u čemu su prednjačili češke čitaonice, amaterska kazališta (usp. Rajković, 2008:111-129)

Iznimno bitne su se pokazale čehoslovačke novine, koje su bile namijenjene svim ljudima. Upravo ovaj medij je sa svojim člancima dao poticaj udrugama da pokrenu akciju za

osnivanjem škole. Brigu za to preuzeo je *Čehoslovački savez* i promociju su radile novine *Jugoslavenski Čehoslovaci*, te kasnije *Čehoslovački Listovi*.

Promocija škole je bila u svakom slučaju izuzetno potrebna i bitna. Puno članaka izdanih *Čehoslovačkim Listovima* bilo je veoma dobro, iako je pitanje da li je sve bilo tako kako se pisalo, jer su novine prikazale sliku udruga pune ljubavi i zajedništva, gdje svi članovi žele to isto i u svemu se slažu. Za njihovu ideju spremni su žrtvovati sve drugo. Članci nisu nikad spomenuli nikakve svađe. Sve je bilo idilično dok nisu došli prvi upisi djece kako bi se mogla otvoriti škola. Nije se prijavilo toliko roditelja koliko su mislili i time sam dobila dojam da nije sve bilo tako savršeno. Roditeljima se prijetilo da ako neće upisati svoju djecu, njihovo ime će biti objavljeno u drugom izdanju novina i da se više neće smatrati Česima.

Uskoro su se uočila tri glavna problema. Novac, prostorija za nastavu i malen broj upisane djece. Iako su se Česi trudili osnovati obrazovnu instituciju, koja bi redovno funkcionirala, pokazalo se da to ne može biti odmah, te se škola pohađala kroz dva koraka ili faze. Kao prvo počelo se za djecu organizirati kazalište lutaka. Drugom fazom prije osnivanja dopunske škole bili su tečajevi češkog jezika. Za novac, odnosno prvi problem, koji sam spomenula, se počeo brinuti *Savez, matice školska*, koja je svoj rad započela u godini 1926. i naposljetku udruge i *Čehoslovačko ministarstvo prosvjete i obrazovanja*.

Svečano otvorenje škole bilo je 26. studenog 1922. godine u *Češkoj besedi*, ali na početku su školu činili tečajevi, jer kad je te godine stigao prvi učitelj Oldřich Pech, nisu još bile riješene prostorije te je škola kao takva počela funkcionirati u godini 1923. iako je svoju vlastitu dvoranu dobila tek 1937. godine u *Češkoj besedi*. Prije je bila u Krajiškoj ulici 38 i onda u Margaretskoj.

U školu je prve godine pohađalo 60 djece, podijeljeni su bili u četiri skupine prema znanju češkog jezika i s obzirom na njihovu starost i slobodno vrijeme. Škola je bila subotom i nedjeljom jer su djeca paralelno morala ići u hrvatsku školu. Tijekom upisa saznalo se da 45% djece nije znalo češki. Predmeti koje su učili bili su prirodne znanosti, čitanje, pjevanje, gramatika, nacionalna povijest, zemljopis, pravopis i stil.

1923. godine osnovano je kuratorium, koje je školom upravljalo. Ova institucija je imala isti broj članova *Besede* i *Obce* kako bi se spriječile potencijalne svađe oko ovlasti. Prvim predsjednikom bio je gospodin Zborník.

Iste godine je škola prvi put počela organizirati izlete za djecu i to po Zagrebu, ali i izvan grada i čak i u Čehoslovačku. Nakon toga su organizirati i različite događaje. Posebno omiljena je bila proslava na svetoga Nikole i maškare. Svoje posebno mjesto imala je i

proslava rođendana predsjednika Masaryka i mnogobrojne predstave djece u kazalištu, pjevanju i recitiranju.

Od osnivanja dopunske škole do današnjeg doba promijenilo se ukupno 15 učitelja. Unatoč idealiziranoj slici o učiteljima koju pronalazimo u brojnim člancima. Iz razgovorima s tadašnjim đacima saznajemo i realnije opise, kao što je pokazao razgovor s bivšom učenicom, koja je rekla, da je njihov učitelj bio toliko strog da se ga polako i bojala, iako moglo je to biti samo veliko poštovanje. Naravno ovisi i o karakteru i osjetljivosti konkretnog čovjeka, jer sami znamo da nekome se jedan čovjek može činiti kao dobra i vedra osoba dok drugom kao nepristupačan i hladan. Bitno je da su učitelji uvijek uspjeli izvršiti svoju ulogu odlično bez obzira na to da li su učili jedan razred zajedno ili da li je bio raspodijeljen u više skupina. Najvažnija poruka škole je uspjela. Djeca koja su kasnije odrasla, uzela su iz škole ono najbolje. Zvoljeli su češki jezik i još je i danas njima drago kad imaju priliku njime govoriti. Čehoslovačka kultura našla je svoje nasljeđe u drugim generacijama i prema izvješćima o povećanju broju učenika i velikoj aktivnosti *Češke besede* i *Čehoslovačke dopunske škole u Zagrebu* vjerujem, da će biti prisutna u Zagrebu još nekoliko desetljeća, jer je entuzijizam i nakon nekoliko desetljeća ostao.

Prema radu Petre Prchlikové ukupno su češke manjinske škole od osnivanja prve škole do godine 2007. uspjele privući oko 1800 djece. U navedenom razdoblju ista autorica navodi još 2000 do 2500 djece koja nisu imala tu priliku. Trenutno u Hrvatskoj postoje dvije češke osnovne škole - u Daruvaru i Končenicima i jedna četverogodišnja škola u Ivanovom Selu. Osim toga u 20 je općina moguće učiti češki jezik i kulturu. U Daruvaru i Končenicima organizirani su još češki vrtići a u Daruvaru gimnazija s češkim odjelom. (Prchliková, 2011:14)

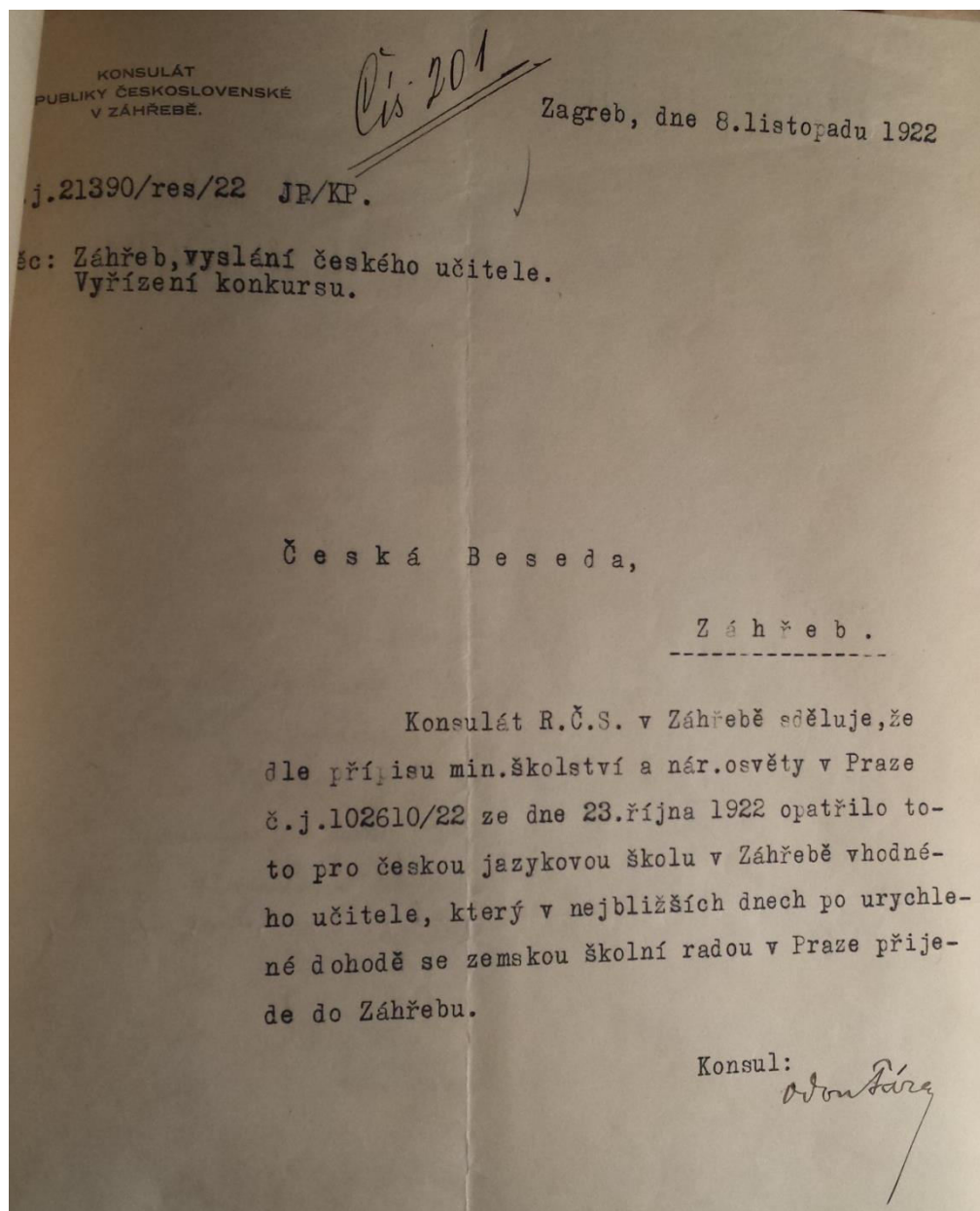
Ovo istraživanje otvorilo je mnogobrojne aspekte, a svakako zaslužuje kronološki nastavak za što su nam neiscrpno gradivo novinski članci.

Jedno od pitanja su i identiteti polaznika škola, jer iz navedene građe vidljivo je da djeca nisu bili samo češkog porijekla, naime bilo je tu i djece iz mješanih brakova. Kod nastavka prikaza škole sbilo bi nužno stupiti u kontakt s polaznicima škole različitih etničkih provenijencija, što bi moglo pokazati koliko su ove škole doprinjele očuvanju češkog jezičnog, kulturnog, i etničkog identiteta kod Čeha, ali i kod djece iz mješanih brakova u kojima je jedan roditelj Čeh, te s druge strane koliko su doprinjele promicanju kulturnih različitosti kod djece drugih etničkih prijekla, npr. Slovaka, Hrvata itd.

U nastavku istraživanja svakako bi trebalo napraviti komparaciju izvora s obiteljskim arhivima i arhivima drugih Čeških beseda u Hrvatskoj.

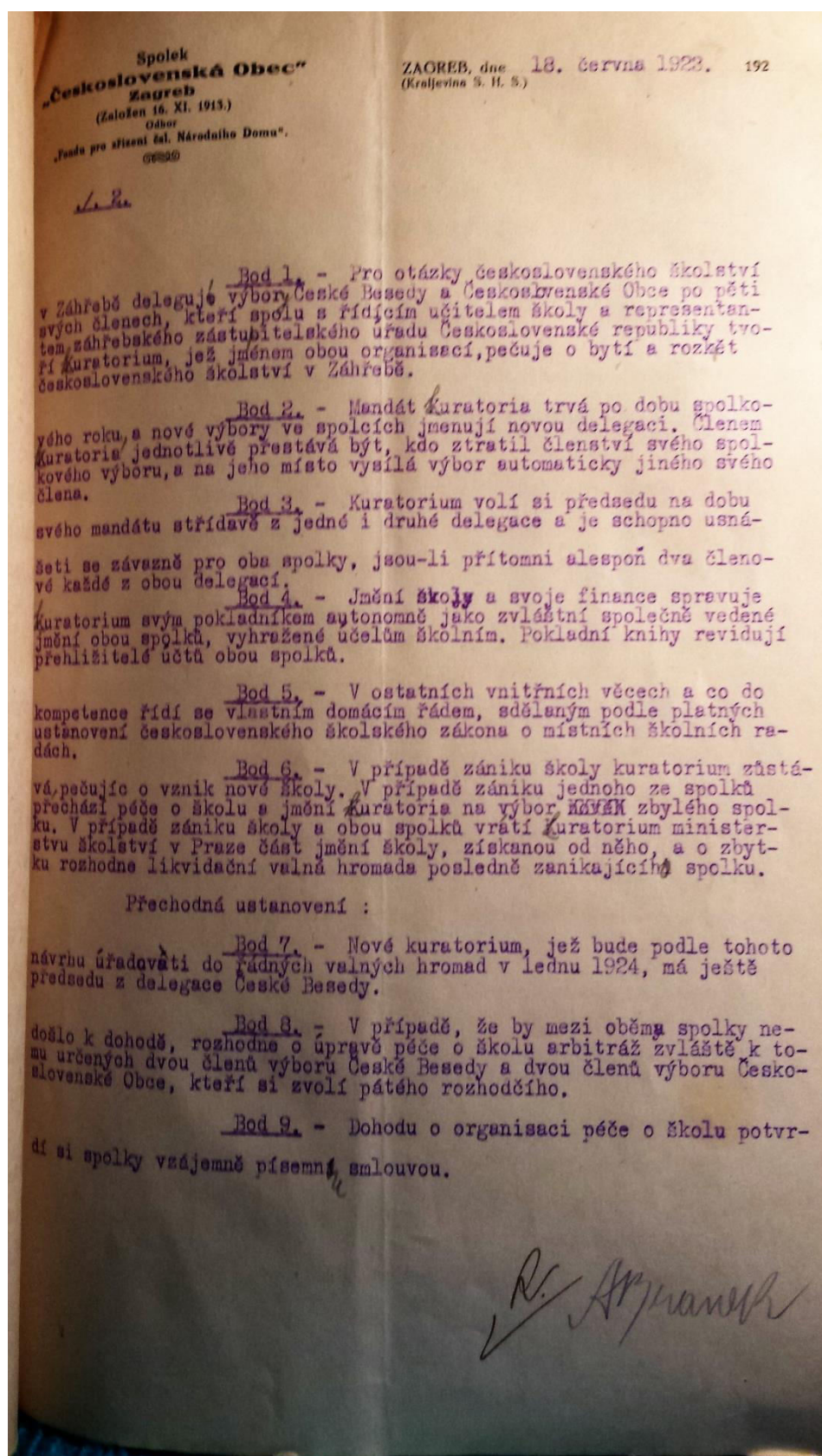
11. PRILOZI

Slika broj 1 – Izabran prvi učitelj Češke dopunske škole u Zagrebu. Originalno pismo od Konzulata Republike Čehoslovačke u Zagrebu. 8. studenog 1922.

Slika broj 2 – Popis uloga kuratorija. Izvor: originalna lista od Čehoslovačke obce u Zagrebu.

18. lipnja 1923. Zagreb

Slika broj 3 - Stipendija za čehoslovačke učitelje. Izvor: Originalno pismo od Čehoslovačkog saveza u Beogradu. 9. ožujka 1929. Beograd.

Členům Svazu a československým školám!

Československý Svaz prosí všechny krajské korporace, aby upozornily každého krajana, který tu přichází v úvahu, zvláště, na tento stipendijní konkurs:

Učitelské stipendium československého Svazu v SHS.

Československý Svaz ve snaze získati také pro české státní obecné školy potřebných učitelských sil uděluje každoročně jednomu krajanu, příslušníku SHS, který toho roku bude absolvovati nebo již dříve absolvoval některý jihoslovanský učitelský ústav a nenásobí dosud na české nebo slovenské škole, stipendium k jednoročnímu studiu češtiny v Praze po dobu od 1. září do konce června. Stipendium činí měsíčních 700 (sedm set) korun čs. a příspěvek na cestu do Prahy a zpět. Přednost mají žadatelé mužští.

Toto stipendium bude obsazeno také ve školním roce 1929/30. Žádosti o ně nutno podati předsednictvu Československého Svazu v Bělehradě, Studenička 81, nejpozději do konce května 1929.

K žádosti nutno přiložiti:

1. poslední semestrální vysvědčení, jestliže žadatel (—ka) bude teprve letos maturovati; jinak opis maturitního vysvědčení, vysvědčení o učitelské způsobilosti a posledního dekretu, pokud je žadatel (—ka) již má;
2. krátké vyličení života;
3. doklad o jihoslovanském státním občanství;
4. doklad, že vojenská povinnost nebude mužskému žadateli překážet, aby ztrávil celý školní rok 1929/30 na studiích v Praze;
5. čestné prohlášení, že žadatel (—ka) podá ministerstvu osvěty v Bělehradě žádost o dosazení resp. přesazení na školu s českým jazykem vyučovacím v místě podle přání Svazu;
6. vyjádření místního nebo nejbližšího krajského spolku, organisovaného v ČS Svazu; ve svém vyjádření nechť spolek zároveň potvrdí, že údaje v dokladech pod 2. a 4. jsou správné a že žadatel umí česky nebo slovensky mluvit a je uvědomělý krajan. V daných případech mohou spolky podle svého uznání potvrditi také správnost pořízených opisů jednotlivých dokumentů, aby tak ušetřily žadatelům eventuelní příliš veliká vydání.

Žadatelům a žadatelkám, kteří již působí jako učitelé na školách s jiným než českým nebo slovenským jazykem vyučovacím, může býti toto stipendium uděleno jen tehdy, jestliže nejsou starší než 30 let a nemají víc než 10 služebních let. Se žádostí o stipendium musí tižto žadatelé poslat předsednictvu ČS Svazu srbsko-chorvatsky napsanou žádost o potřebnou dovolenou adresovanou ministerstvu osvěty v Bělehradě s 25 dinary v nepřilepených kolcích, kterou Svaz vrátí všem těm, jimž stipendium nebude uděleno. V této žádosti o dovolenou budiž zároveň prosba, aby žadatelé či žadatelce byla „uvážena o stavka“ vtom případě, že by žádané dovolené k uvedenému studijnímu účelu nemohli dostati. Československý Svaz učiní vše potřebné a možné, aby bylo pro stipendistu dosaženo žádané dovolené, ale nemůže toho zagarantovati.

Z předsednictva Československého Svazu v Bělehradě 8. března 1929 č. 901/29

VELMI DŮLEŽITÉ! RAČTE DUKLADNĚ PROJEDNATI!

ČS Svaz potřebuje velmi naléhavě soupisu všech našich mladíků, kteří studují na učitelských ústavech v Jihoslovii. Nutno znáti alespoň: 1. křestní jméno a příjmení, 2. stáří nebo rok narození, 3. bydliště rodičů (odkud je student doma), 4. na kterém učitelském ústavě a v kterém ročníku letos studuje, 5. zdali mluví dokonale česky resp. slovensky nebo snad jen špatně, 6. s jakým asi celkovým prospěchem studuje.

Prosíme všechny spolky bez rozdílu, aby zjistily a sdělily předsednictvu ČS Svazu (Beograd, Studenička 81.) tato data o všech jednotlivých našich kandidátech (kandidátkách) učitelství, kteří jsou původem z jejich osady nebo okolí.

Spolky v místech, kde jsou učitelské ústavy (mužské nebo ženské), prosíme, aby k ředitelství ústavu vyslaly jménem Svazu deputaci, která by tam žádaná data nejlépe zjistila. Do míst s učitelstvími ústavu, avšak kde nemáme krajského spolku (na př. Petrinja nebo Sombor, o nichž víme, že tam studují naši krajané), nechť vyšlou někoho spolky z jiných blízkých míst.

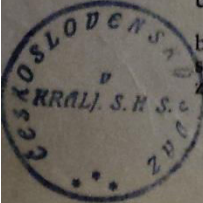
Tento soupis je velmi důležitý pro budoucí rozvoj našeho školství a je tudíž potřebí věnovat mu solidárně největší pozornost a péči.

Zároveň prosíme o zjištění a zdělení jmen a adres všech těch učitelů a učitelů, kteří dovedou česky mluvit a působí na obecných školách s jiným než československým jazykem vyučovacím. Naše spolky — v této věci zejména české — nechť učiní vše vhodné a možné, aby co nejvíce takových učitelů našly. Každá sebemenší zpráva, která by nás vedla k objevení každého jednotlivého takového učitele, je pro českou část našeho školství přímo existenčně cenná. Československý Svaz proto předem za zprávy vřele děkuje.

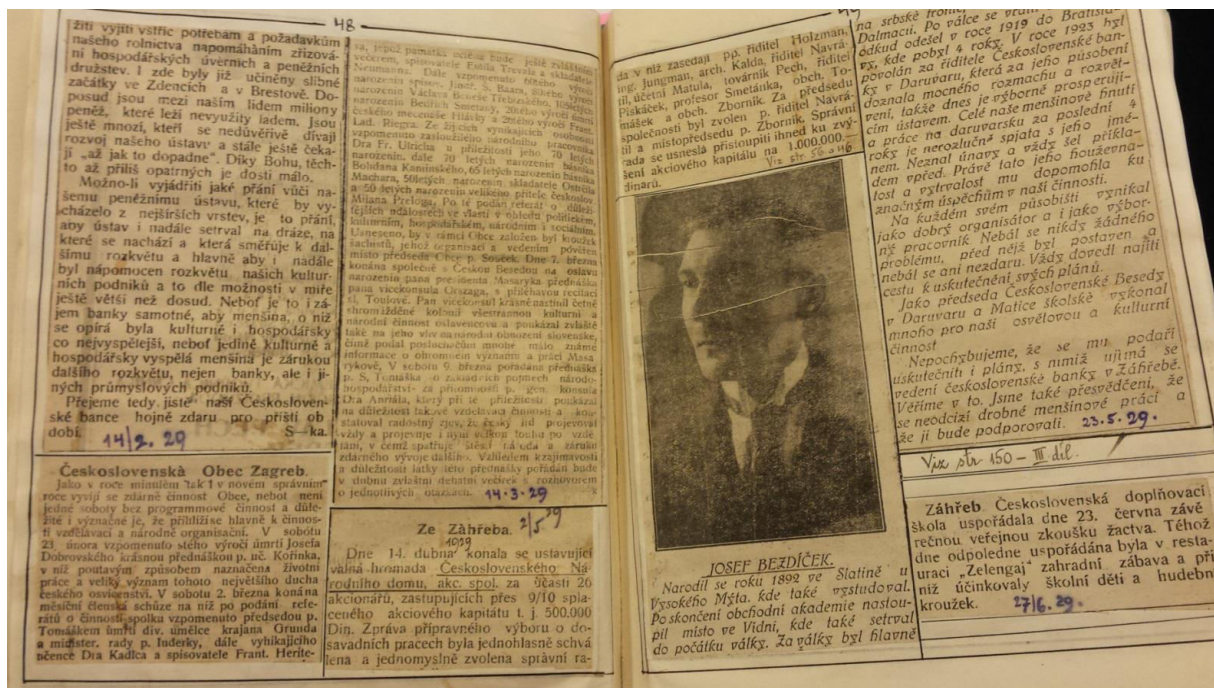
Při lé příležitosti sdělujeme, že ČS Svaz se všemi svými institucemi spolky bude v nejbližších dnech zproštěn tax z Tč. 5. zákona o taxách, takže všechny styky s jihoslovanskými úřady bude bezplatný a získá jaksi poloúřední ráz. Je to zejména významné pro vymáhání našich školských věcí.

Z předsednictva Československého Svazu v Bělehradě 9. března 1929 č. 913/29.

Předseda J. Hrnčíř v. r., tajemník V. Režný v. r.

Slika broj 4 - Primjer toga kako su izgledali članci u: TOULA, Karel (B). 1934. „Zbirka 1: 1922-1934“. Zagreb - Češka beseda. 48-49 s.

Preslika fotografije učenika 1934./1935. godine. Izvor: TOULA, Karel. 1935. „Zbirka 3 – Naši v Záhřebě (od 8.12. 1934 do 31.12.1935). Zagreb - Češka beseda. 141 s.

Slika broj 6 – Predstava djece iz godine 1925., fotografija Česke dopunske škole u Zagrebu 1925. godine, fotografija *Besede* tijekom dočeka Nove godine 1928. godine. Izvor: TOULA, Karel (B). 1934. „Zbirka 1: 1922-1934“. Zagreb - Češka beseda. 134 s.

12. LITERATURA

BUDIL, Ivo. 1992. „Mýtus, jazyk a kulturní antropologie“. Praha - TRITON.

BEDNÁŘ, Stanislav. 2009. „Život české a slovenské menšiny v Jugoslávii v období od Mnichova po vznik NDH (1938-1941)“. Brno - Masarykova univerzita, historický ústav.

ČORNEJ, Petr, Ivana Črnejová, František Parkan. 2010. „Dějepis pro střední odborné školy – České a světové dějiny“. Praha – SPN Pedagogické nakladatelství.

DUGAČKI, Vlatka. 2012. „Djelovanjče čeških društava u Slavoniji na prosvjetnom i zdravstvenom prosvjećivanju manjine u prvoj polovini XX. stoljeća“. Zagreb – Osijek - Analiz Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku. Zagreb – Osijek.

GELLNER, Ernest. 2012. „Etnicita a nacionalismus“. Praha – Sociologické nakladatelství (SLON).

GRBIĆ, Jadranka. 2014. „Konceptualni pristupi istraživanju identiteta i identifikacijskih procesa“. U: Multipliciranje zavičaja i domovina. Hrvatska dijaspora: kronologija, destinacije i identitet, FF Press. 33 – 58.

HERŠAK, Emil. 1998. „Leksikon migracijskog i etničkog nazivlja“. Zagreb - Institut za migracije i narodnosti, Školska knjiga.

HLAVÁČEK, Jiří. 2012. „Kolektivní paměť a orální historie ve výzkumu soudobých dějin“. Znanstveni članak. Plzeň – Západočeská univerzita.

KSANDROVÁ, Daniela. 2014. „Aktuální otázky bilingvního vzdělávání v České republice a ve Velké Británii“. Preddiplomski rad. Praha - Univerzita Karlova, Filozofski fakultet, Katedra pedagogike.

MACAN, Trpimir. 1971. „Povijest hrvatskog naroda: Karte izradila Nela Krstić“. Školska knjiga.

MURPHY, Robert. 2004. „Úvod do kulturní a sociální antropologie“. Praha - Slon, 2004. 268 s. ISBN 80-86429-25-3. 2. izdanje.

ŠVARŤÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. 2007. „O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Současná bádání v paměťových studiích“. Znanstveni članak. Olomouc – Univerzita Palackého, Filozofski fakultet. 232-255.

PRCHALÍKOVÁ, Petra. 2011. „České časopisy pro děti a mládež vydávané v zahraničí“. Diplomski rad. Brno - Masarykova univerzita, pedagoški fakultet.

RAJKOVIĆ, Marijeta. 2005. „Višestruki identitet Čeha u Jazveniku“. Etnološka tribina 27-28: 237-287.

RAJKOVIĆ, Marijeta. 2008. „Uloga predstavljačkih oblika u očuvanja identiteta češke nacionalne manjine“. U: *Predstavljjanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*. Muraj, Aleksandra; Vitez, Zorica (ur.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, biblioteka Nova etnografija; Hrvatsko etnološko društvo. 111-129.

VAMBERSKÁ, Hana. 2013. „Quineova teze o neurčitosti překladu a Sapir-Whorfova hypotéza“. Preddiplomski rad. Plzeň - Západočeská univerzita v Plzni, Filozofski fakultet.

Arhivski izvori:

BURGEROVÁ, Maja, Ana COLÍČOVÁ, Zdenka TÁBORSKÁ, Jarmila KOZÁKOVÁ, Ivana TICHÁ, Marijan PERIĆ. 2013. „Česká doplňovací škola 90 – Česká beseda Záhřeb“. Zagreb - Česká beseda.

MATUŠEK, Josef. 1992. „Češi v Záhřebu“. Daruvar – Jednota.

SINE AUTOR. 1913. „Spolek Český Vystěhovalce“. Zagreb - Československá obec.

SINE AUTOR. 1922. „Československá obec 1922.“. Zagreb - Československá obec.

SINE AUTOR A. 1924. „Česká beseda v Záhřebě 1874-1924“. Zagreb - Česka beseda.

SINE AUTOR B. 1924. „Česká Beseda v Záhřebě 1874-1924“. Zageb - Spojené spolky Česká beseda, Československá Obec.

SINE AUTOR. 1995. „120 let České besedy v Záhřebě (1874-1994)“. Zagreb. Češka beseda - Daruvarska Tiskara, d. d. Daruvar.

TOULA, Karel (A). 1934. „Česká beseda v Záhřebě 1874-1934“. Zagreb - Češka beseda.

TOULA, Karel (B). 1934. „Zbirka 1: 1922-1934“. Zagreb - Češka beseda.

TOULA, Karel (C). 1934. „Zbirka 2 – Naši v Záhřebě (od 24.5.1934. do 6.12.1934. a s dodatcima iz godina 1919. – 1931.)“. Zagreb - Češka beseda.

TOULA, Karel. 1935. „Zbirka 3 – Naši v Záhřebě (od 8.12. 1934 do 31.12.1935). Zagreb - Češka beseda.

Internetski izvori:

Dobro došli. 2006. Češka beseda, 2016. [Http://www.ceska-beseda-zg.hr/hr/](http://www.ceska-beseda-zg.hr/hr/) (pristup 4.2.2016.).

Doplňovací škola ČBZ. 2012. Češka beseda, 2016. [Http://www.ceska-beseda-zg.hr/cz/dopunska_skola/](http://www.ceska-beseda-zg.hr/cz/dopunska_skola/) (pristup 4.2.2016.).

Josef Václav Frič. 2016. Wikipedia, 2016. [Https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_V%C3%A1clav_Fri%C4%8D](https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_V%C3%A1clav_Fri%C4%8D) (pristup 4.2.2016.).

MALENICKA. 2005. Český jazyk, 2016. [Http://www.cesky-jazyk.cz/zivotopisy/josef-vaclav-fric.html](http://www.cesky-jazyk.cz/zivotopisy/josef-vaclav-fric.html) (pristup 6.2.2016.).

NĚMEC, Václav, Jan SUCHÝ. 2016. „České národní probuzení“. 2016. [Http://www.dejepis.com/ucebnice/ceske-narodni-probuzeni/](http://www.dejepis.com/ucebnice/ceske-narodni-probuzeni/) (pristup 21.9.2016.).

YAGMUR, Kutlay, Martin EHALA. 2011. „Tradition and innovation in the ethnolinguistic vitality theory“. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 101-110, 18. ožujka. [Http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01434632.2010.541913](http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01434632.2010.541913) (pristup 20.9.2016.).

Osim navedenih izvora koristila sam pisma, koja sam pronašla u arhivu Češke besede. Ukupno ih je bilo 17 i većinom su bili između Čehoslovačkog konzulata u Zagrebu i Čehoslovačke besede ili Obce. Nekoliko pisama je od Čehoslovačkog saveza u Beogradu, Studentske filharmonije u Pragu, Sveučilišne biblioteke u Zagrebu i Etnografskog muzeja u Zagrebu. Najstarije pismo je iz 1920. godine.

13. Sažetak

Češka dopunska škola u Zagrebu od 1922. do 1940. godine

Ključne riječi: Češka dopunska škola, Česi u Zagrebu, jezični identitet

U radu se prikazuje pokretanje i djelovanje *Češke dopunske škole u Zagrebu* u razdoblju od 1922. do 1940. godine. Istraživanje se temelji na arhivskom gradivu u vlasništvu *Češke besede Zagreb*, uglavnom na člancima iz nekoliko zbirka koje je napravio Karel Toula i to *Česká beseda v Záhřebě 1874-1934, Zbirka 1: 1922-1934, Zbirka 2 – Naši v Záhřebě (od 24.5.1934. do 6.12.1934. a s dodatcima iz godina 1919. – 1931.)*, pisane korespondencije između različitih institucija i istaknutih osoba, te na usmenim informacijama s kazivačem gospodinom Viktorom Husákom koji se brine za Arhiv. U radu se prikazuje važnost materinjeg jezika za očuvanje kulturnog i etničkog identita češke nacionalne manjine u Hrvatskoj. Prikazuje se kontekst koji je prethodio osnivanju češke dopunske škole, uloga amaterskog kazališta, manjinskih novina i istaknutih pojedinaca na promociji škole. Osim u Zagrebu, tijekom 20. stoljeća *Češka beseda* je u devet hrvatskih mjesta omogućila učenje češkog jezika. Trenutno u Republici Hrvatskoj postoje dvije češke osnovne škole - u Daruvaru i Končenicima te jedna četverogodišnja škola u Ivanovom Selu.

Czech supplementary school in Zagreb from 1922 to 1940

Key words: Czech supplementary school, Czechs in Zagreb, linguistic identity

The thesis presents the beginning and activity of the *Czech supplementary school in Zagreb* in the period from 1922 to 1940. The research is based on archival material which is in the property of *Česká beseda* in Zagreb, mainly on articles from several collections made by Karel Toula like *Česká beseda v Záhřebě 1874-1934, Zbirka 1: 1922-1934, Zbirka 2 – Naši v Záhřebě (od 24.5.1934. do 6.12.1934. and with addendums from 1919 – 1931)*, written correspondence between the various institutions and eminent people, and oral information from informant Mr. Victor Husak, who looks after archives. The thesis shows the importance of the mother tongue to preserve the cultural and ethnic identity of the Czech minority in Croatia. The research includes a context that preceded the establishment of the *Czech*

supplementary school, the role of amateur theater, minority newspapers and prominent individuals who promoted school. Except in Zagreb, during the 20th-century *Česká beseda* enabled learning the Czech language in nine Croatian villages. There are two czech elementary schools in croatia currently - in Daruvar and Končnica and one four-year school in Ivanovo Selo.